

Handelshøyskolen BI

Masteroppgave

## **Begrensning av revisors erstatningsansvar**

Eksamenskode og navn:

**GRA 1920 Masteroppgave i regnskap og revisjon**

Innleveringsdato:

01.09.2016

Utarbeidet av:

Fengying Deng

Veileder:

Kari Birkeland

Studiested:

BI Oslo

This thesis is a part of the MSc programme at BI Norwegian Business School. The School takes no responsibility for the methods used, results found and conclusions drawn.

## Forord

Denne oppgave er skrevet som en avsluttende del av mitt masterstudie i Regnskap og Revisjon ved Handelshøyskolen BI i Oslo. Oppgavens tema er basert på begrensning av revisors erstatningsansvar i Norge. Etter forståelse av lovregler om revisors erstatningsansvar og EUs rekommendasjon om begrensning av revisors ansvar, har jeg blitt interessert og ønsker å se nærmere på nødvendighet og mulighet for begrensningen i Norge.

Det er ikke lett å skrive oppgaven fordi mange problemer har kommet ut og jeg har prøvd å finne løsninger. Så det har vært en fin læringsprosess som har budt på mye utfordringer. I løpet av denne prosessen har jeg skaffet meg nye kunnskaper om revisors erstatningsansvarsregler, relevante dommer og revisjonsbransje.

Jeg ønsker å takke min veileder Kari Birkeland for innspill under utvikling av oppgavens problemstilling og metoder, og videre for alle innspill og tilbakemeldinger under arbeidet med selve oppgaven. I tillegg vil jeg rette en takk til inspirerende forelesninger i revisjonsfaget. Til slutt ønsker jeg å takke BIs bibliotek som tilbyr gode databaser og ressurser.

Bærum 26.juli 2016

Fengying Deng

## Sammendrag

I denne oppgaven har jeg belyst temaet begrensning av revisors erstatningsansvar.

I de siste årene har mange diskusjoner om begrensning av revisors erstatningsansvar dukket opp. Den 5. juni 2008 utstedte Europakommisjonen en anbefaling til medlemslandene om å begrense revisjonsselskapenes sivilrettslige ansvar, og Finansdepartementet sendte rekommandasjonen på høring den 17. desember 2008 med høringsfrist 31. mars 2009. Frem til nå har mange europeiske land innført lovbestemte grenser for revisors erstatningsansvar: Østerrike, Belgia, Tyskland, Hellas, Nederland, Slovenia og Storbritannia (Speitzer og Jepsen 2013). Og ifølge administrerende direktør Per Hanstad i Den norske Revisorforening blir revisjonskvalitet i disse landene ikke svekket som følge av begrensningen.

Kanskje dette er en oppmuntring for Norge. Selv om Norge ikke forplikter seg til å gjennomføre rekommandasjonen for det er ikke et direktiv, men en anbefaling, er det likevel gunstig for Norge å ha et tilsvarende regelverk som EU har, med hensyn til betydelig tilknytning til EU gjennom EØS-avtalen og konkurranse i den europeiske revisjonsbransjen. Derfor kan det bli nødvendig å gjennomføre begrensning av revisors erstatningsansvar i det norske regelverket.

Jeg har stilt ”Bør revisors erstatningsansvar begrenses og hvordan skal det begrenses?” som problemstilling. For å besvare spørsmålene analyser jeg revisjonsbransjens struktur og endring i Norge, seks norske dommer om revisors erstatningsansvar og ser jeg på andre lands situasjon om ansvarsbegrensning, deretter redegjøres argumenter for og mot ansvarsbegrensningen. Det vil si at oppgaven bygger på juridisk metode ved domsanalyse og casestudie om andre lands situasjon. Ved analyser av dommene fokuserer jeg på om erstatningsbeløp som revisor må betale er for høyt i forhold til revisors skyld og andre skyldig parters medvirkning. Ved å se på andre lands situasjon tar jeg hensyn til deres begrensningsregler, begrensningsmetoder og årsaker til innføring av begrensningen, slik at det kunne bli en referanse til vurdering om ansvarsbegrensning – nødvendighet og metoder i Norge. Til slutt sammenligner jeg noen begrensningsmetoder.

Etter analyse av revisjonsbransje, dommene og vurdering av andre lands situasjon konkluderer jeg at revisors erstatningsansvar bør begrenses. I praksis har revisor ikke bare erstatningsansvar for egen skyld, men også for andres, for eksempel styre og daglig leder som har hovedansvar for selskapets finansrapportering. Det

er på tide å sette rimelige grenser for revisors erstatningsansvar. Og de rimelige grensene må fungere effektivt uten å medføre svakere kvaliteten på revisjonsarbeid. Etter begrensningen kan resten av skadelidtes økonomiske tap få dekket fra ledelsen eller andre skadevolder.

# Innholdsfortegnelse

Forord .....	i
Sammendrag .....	ii
Innholdsfortegnelse .....	iv
Forkortelser .....	vi
1. Innledning .....	1
1.1 Bakgrunn for valg av tema .....	1
1.2 Problemstilling .....	2
1.3 Metode .....	3
1.4 Oppgavens struktur .....	4
1.5 Avgrensning .....	5
2. Rettslig grunnlag for revisjon .....	6
2.1 Revisors rolle .....	6
2.2 Revisjonens innhold .....	7
2.3 Revisors plikter .....	8
3. Erstatningsansvar .....	10
3.1 Lovregler om erstatningsansvar .....	10
3.2 Vilkår for erstatning .....	11
3.2.1 Ansvarsgrunnlag .....	12
3.2.2 Økonomisk tap .....	14
3.2.3 Årsakssammenheng .....	15
3.3 Begrensning av ansvar .....	17
4. Forskning .....	20
4.1 Revisjonsbransjes struktur og endring i Norge .....	20
4.2 Analyse av dommer om erstatningsansvar .....	23
4.2.1 LE-2014-200373 .....	23
4.2.2 LB-2006-87376 - RG-2008-705 .....	26
4.2.3 TOSLO-2001-12077 - RG-2003-425 .....	28
4.2.4 LA-2014-176569 .....	30
4.2.5 LB-2013-191777 - UTV-2015-1706 .....	32
4.2.6 TLARV-2006-11940 .....	34
4.3 Andre lands situasjon om ansvarsbegrensning .....	36
4.3.1 Danmark .....	36
4.3.2 Sverige .....	38

4.3.3 Storbritannia .....	40
4.3.4 Tyskland .....	42
4.3.5 Belgia .....	43
4.3.6 Noen andre land .....	44
4.4 Argumenter for og mot ansvarsbegrensningen .....	45
4.4.1 Argumenter for ansvarsbegrensningen.....	45
4.4.2 Argumenter mot ansvarsbegrensningen .....	47
4.5 Begrensningsmetoder .....	48
5. Konklusjon .....	51
6. Referanselitteratur .....	53
7. Vedlegg - EUs rekommandasjon om begrensning av revisors erstatningsansvar .....	57

## Forkortelser

Revl. = Lov om revisjon og revisorer (revisorloven)

ISA = International Standards om Auditing (Internasjonale revisjonsstandarder)

Asl. = Lov om aksjeselskaper (aksjeloven)

Asal. = Lov om allmennaksjeselskaper (allmennaksjeloven)

DnR = Den norske Revisorforening

# 1. Innledning

## 1.1 Bakgrunn for valg av tema

Enhver som utfører oppdrag har ansvar for sitt eget arbeid. Revisor er selvsagt ansvarlig for revisjonsoppdrag som han/hun gjør for å sikre både revisjonskvalitet og interesser til brukere av revisjonstjenester. Men hva er grense for revisors ansvar?—Det er et spørsmål som revisor legger vekt på.

I de siste årene har revisors ansvar blitt meget omfattende (Stenersen og Næshagen 2008) og det har vært en kraftig økning i størrelse på erstatningskrav og antall erstatningssøksmål mot revisor og revisjonsselskap (Strøm 2006).

Dersom revisor påtar seg høy økonomisk risiko for sin jobb, lønner det ikke seg å utføre et revisjonsoppdrag. Dermed blir det mulig at flere og flere revisorer ikke lenger ønsker å jobbe som revisor, eller færre og færre vil bli revisor i fremtiden. Så et rimelig ansvarsnivå har avgjørende betydning for utvikling av revisjonsbransje.

I 2008 utstedte Europakommisjonen en anbefaling til medlemslandene om å begrense revisjonsselskapenes sivilrettslige ansvar på bakgrunnen av manglende konkurranse blant revisjonsselskapene i Europa (Stenersen og Næshagen 2008). Dette er en indikasjon på at revisors erstatningsansvar var urimelig i EU-medlemsland før 2008. Kanskje det er nødvendig å tenke på om det foreligger liknende situasjon i Norge.

I denne masteroppgaven ser jeg om det behøver å sette en grense for revisors erstatningsansvar i Norge og hvis det er behov for det, hvordan skal det begrenses?



## 1.2 Problemstilling

Revisors erstatningsansvarsnivå og begrensning av erstatningsansvar er temaet for denne oppgaven.

Med utgangspunkt i dette temaet har jeg definert følgende problemstillinger for min oppgaven:

### **Bør revisors erstatningsansvar begrenses og hvordan skal det begrenses?**

Jeg undersøker om nødvendighet for begrensning av revisors ansvar og hva kan være effektive begrensingsmetoder med denne problemstillingen.

For å besvare problemstillingen analyserer jeg revisjonsbransjes struktur og endring i Norge, seks norske dommer om revisors erstatningsansvar, ser på andre lands situasjon om ansvarsbegrensning og redegjør argumenter for og mot ansvarsbegrensningen.

### 1.3 Metode

Jeg benytter juridisk metode ved analyse av dommene om revisors erstatningsansvar, og casestudie om andre lands situasjon om ansvarsbegrensningen.

Oppgaven med utgangspunkt i forståelse av revisors erstatningsansvar ved grunnleggende teorigrundstudier (lov, regler og ulovfestede erstatningsregler), analyse av bransjen og dommer, vurdering av andre lands situasjon og beskrivelse av argumenter for og mot begrensningen. Ved analyser av dommene fokuserer jeg på hvorfor revisors ansvar bør begrenses med hensyn til erstatningssummen er høy i forhold til revisors skyld som faktisk har bidratt til skadelidtes tap, og andre skyldig parters medvirkning, herunder skadelidtes. Ved vurdering av andre lands situasjon på revisors erstatningsansvars området, legger jeg vekt på begrensningsregler og metoder.

Det er to typer datakilder: primære og sekundære. Primære kilder er innhentet av forskeren selv for sin egen studiens formål, mens sekundære kilder innhentes av andre. Her i oppgaven benytter jeg meg av sekundære datakilder.

## 1.4 Oppgavens struktur

Oppgaven har 5 hoveddeler.

Den første delen er en innledning med beskrivelse av bakgrunn for valg av tema, problemstilling, forskningsmetode, oppgavens struktur og avgrensning.

Del 2 og 3 dreier seg om grunnleggende rettslige teori: gjeldende rettskilder og ulovfestede regler om erstatningsansvar. Begrensning av ansvar er også omtalt i denne delen.

Den fjerde delen er forskningsdel. Jeg analyserer revisjonsbransjes struktur og endring i Norge, dommer om revisors erstatningsansvar for å konkludere om revisors erstatningssummen er høy i forhold til sin skyld. Deretter vurderer jeg andre lands situasjon om ansvarsbegrensning for å finne en referanse til Norge, beskriver argumenter for og mot ansvarsbegrensningen for å se på begrensningens positive og negative virkninger. Også peker jeg ut noen begrensningsmetoder.

Den siste delen er konklusjonsdel.

Etter hoveddelene er det referanselitteratur og vedlegg.

## 1.5 Avgrensning

For å avgrense oppgaven har jeg kun fokusert på revisors erstatningsansvar for ekstern revisor, og erstatning på grunn av skyldansvar, ikke objektiv ansvar.

De dommene som er analysert er begrenset til norske dommer om ekstern revisors erstatningsansvar, som gjelder lovpliktig revisjon i lovdata.

## 2. Rettslig grunnlag for revisjon

### 2.1 Revisors rolle

I henhold til revl. § 1-2 er revisor allmennhetens tillitsperson ved utøvelse av virksomhet som har revisjonsplikt, og skal utøve sin virksomhet med integritet, objektivitet og aktsomhet. Det er denne rollen og tilliten til rollen som er revisors eksistensgrunnlag, og som hele revisjonsordningen bygger på. Tilliten til at revisor ivaretar rollen som tillitsperson er i realiteten revisjonsbransjens eneste aktivum (Finanstilsynet 2009).

I tillegg beskriver ISA 200, pkt. 3 « formålet med revisjon er å øke de tiltenkte brukernes tillit til regnskapet».

Det vil si at revisor kan bidra til å sikre reliabilitet i økonomisk informasjon. Det finnes ulike typer brukere av denne økonomiske informasjonen: eiere, ansatte, leverandører, kunder, offentlige myndigheter og kreditorer. Revisors rolle som tillitsperson for kapitalmarkedet og disse brukerne er det helt sentrale, også fra et tilsynsperspektiv (Finanstilsynet 2009). Kreditorer beslutter om långivning ved å lese økonomisk informasjon om selskapet for å se om selskapet har evne til å tilbakebetale gjelden. Investorer bestemmer seg om investering ved analyse av lønnsomhet fra selskapets økonomiske informasjon. Leverandører tenker om samarbeid med selskapet ved vurdering av selskapets forhold fra økonomisk informasjon. Kunder velger å kjøpe selskapets produkter eller tjenester ved undersøkelse av selskapets evner til å tilby god produkt fra økonomisk informasjon. Offentlig myndighet innkrever skatt og avgift ifølge av økonomisk informasjon om selskapet. Alle brukerne tar en avgjørelse under forutsetning av den økonomiske informasjonen er riktig og pålitelig som revisor skal sørge for.

## 2.2 Revisjonens innhold

Revisor skal vurdere om årsregnskapet er utarbeidet og fastsatt i samsvar med lov og forskrifter, og om den revisjonspliktiges ledelse har oppfylt sin plikt til å sørge for ordentlig og oversiktlig registrering og dokumentasjon av regnskapsopplysninger i samsvar med lov og forskrifter. Revisor skal vurdere om opplysninger i årsberetningen om årsregnskapet, forutsetningen om fortsatt drift, og forslag til anvendelse av overskudd eller dekning av tap er i samsvar med lov og forskrifter, og om opplysningene er konsistent med årsregnskapet. Dessuten skal revisor se etter at den revisjonspliktige har ordnet formuesforvaltningen på en betryggende måte og med forsvarlig kontroll og bidra til å forebygge og avdekke misligheter og feil, jf. revl. § 5-1.

Så revisors hovedoppgave er å utføre finansiell revisjon -- å avgi en uavhengig og objektiv uttalelse og bekreftelse med betryggende sikkerhet om den økonomiske stilling som fremgår av regnskapet i den revisjonspliktige ikke lider av vesentlige feil.

Dersom revisor oppdager at opplysninger i regnskapet har vesentlig feil, formue er ikke forvaltet på en betryggende måte eller misligheter foreligger, skal revisor kommunisere med ledelsen, eventuelt med relevante offentlige myndigheter, og påpeke feil i revisjonsberetning.

## 2.3 Revisors plikter

Revisors plikter reguleres av revisorloven Revl. § 5-2: «Revisor skal utføre revisjonen etter beste skjønn, herunder vurdere risikoen for at det kan foreligge feilinformasjon i årsregnskapet som følge av misligheter og feil. Revisor skal påse at vedkommende har tilstrekkelig grunnlag til å vurdere om det foreligger brudd på lover og forskrifter av vesentlig betydning for årsregnskapet.

Revisor skal utføre sin virksomhet i samsvar med god revisjonsskikk.»

Det sentrale i revisors plikter er «beste skjønn» og «god revisjonsskikk». Begrepet «god revisjonsskikk» er den rettslige standarden «god revisjonsskikk» som revisjonen alltid skal utføres etter. Den standarden forutsettes å ha et dynamisk innhold og kan utvikle seg i forhold til gjeldende lover og regler slik at enkelte krav i revisjonsstandardene kan være strengere enn de detaljerte kravene som stilles i lovgivningen (Forord til ISA). Revisjonen skal alltid utføres i samsvar med god revisjonsskikk, dvs. i samsvar med det som til enhver tid er alminnelig anerkjent og praktisert av dyktige og ansvarsbevisste utøvere av yrket (Gulden 2015).

Ved utføring av revisjonsoppdrag skal revisor utvise et godt skjønn. Et godt skjønn kan forstås som et profesjonelt skjønn. Det kreves også av ISA200 pkt. 16: revisor skal utøve profesjonelt skjønn ved planlegging og gjennomføring av revisjon av et regnskap. Det som kjennetegner det profesjonelle skjønnets som forventes av en revisor, er at det utøves av en revisor hvis opplæring, kunnskap og erfaring har bidratt til å utvikle de ferdighetene som er nødvendige for å kunne utøve rimelige skjønn, jf. ISA200 A24.

I Innst. O. nr. 25 (1998-99) pkt. 4.1.2.3s. 18 sier Stortingets Finanskomité om dette: «Komiteen merker seg at Regjeringen fraviker Revisorlovutvalgets forslag om å legge den rettslige standard god revisjonsskikk til grunn for revisjonens utførelse, jf. § 5-2 første ledd første punktum. I stedet introduseres en generell bestemmelse om at revisjonen skal utføres «etter beste skjønn», uten at begrepet gis et konkret og utvetydig innhold. Komiteen forstår forslaget slik at det i begrepet «etter beste skjønn» ikke åpnes for at revisor skjønnsmessig skal kunne avvike fra god revisjonsskikk, dvs. skjønnsmessig innskrenke revisjonen, og at det ikke implisitt ligger en forståelse av at «etter beste skjønn» ikke tilfredsstillende god revisjonsskikk. I forhold til en slik forståelse vil begrepet «etter beste skjønn» være å tolke påbyggende i forhold til god revisjonsskikk». Innføring av begrepet

«etter beste skjønn» endret neppe rettstilstanden, men er en understrekning av at revisor har denne plikten (Gulden 2015).

Revisors plikt er ofte standarder for å avgjøre om det foreligger revisors erstatningsansvarsgrunnlag.



## 3. Erstatningsansvar

### 3.1 Lovregler om erstatningsansvar

Ved forståelse av revisors rolle og oppgaver, kan vi se viktighet av revisor som en allmennhetens tillitsperson.

På grunn av store betydning og innflytelser av revisor som et profesjonsyrke for samfunnet, bør ansvar for revisjonsarbeid selvsagt legges vekt. Derfor regulerer revl. § 8-1 revisor- og revisjonsselskaps erstatningsansvar: «Revisor plikter å erstatte skade som denne forsettlig eller uaktsomt har voldt under utførelsen av sitt oppdrag. Et revisjonsselskap er solidarisk ansvarlig med en revisor som har utført oppdraget på dets vegne». Det vil si at revisor har ansvar for sitt eget oppdrag, hvis det foreligger skade som ble ført av revisors forsett eller uaktsomhet, må revisor forplikte seg til å erstatte skadet. Og revisjonsselskapet har solidarisk ansvar. Utgangspunktet i denne reglen er forebygging av revisors forsettlig og uaktsom handlinger som fører til andres skade, og den skadelidtes økonomiske tap er erstatningsrettslig vernet. Dette utgangspunktet er forstående og nødvendig både for lovgiver, revisor og brukere av regnskap og revisjonstjenester, til og med for hele samfunnet.

I denne reglen er det sentralt å se om det foreligger forsettlig eller uaktsom handling. Forsett innebærer at man anser muligheten for skade som sikker, eller som overveiende sannsynlig, og likevel gjennomfører handlingen (Advokatfirmaet RUV). Uaktsomhet som ligger tett opp mot forsett, er også kalt uforsiktighet, skjødesløshet. Det innebærer at man handler i strid med kravet til forsvarlig opptreden på et område, og ut fra sine personlige forutsetninger kan bebreides, jf. Straffeloven § 23.

Ved vurderingen av om revisor har opptrådt erstatningsbetingende må handlenormer knyttet til «beste skjønn» og «god revisjonsskikk» legges til grunn: har revisor, ut fra situasjonen, gjort et forsvarlig valg av revisjonshandlinger, tilpasset sin revisjon til virksomhetens utvikling, foretatt kompenserende og tilstrekkelige revisjonshandlinger hvor den «anbefalte» løsning ikke er fulgt, fulgt opp sine revisjonshandlinger i tilstrekkelig grad osv. (Gulden 2015).

Imidlertid kan revisors erstatningsansvar lempes med hensyn til forsikringer, forsikringsmuligheter, skadens størrelse, den ansvarliges økonomiske bæreevne og skyldforhold etter revl. § 8-2, jf. skadeserstatningsloven § 5-2.

### 3.2 Vilkår for erstatning

Etter alminnelig norsk erstatningsrett må følgende tre vilkår samtidig være oppfylt, slik at skadevolder blir erstatningsansvarlig:

- Det må foreligge et ansvarsgrunnlag, enten skyldansvar eller objektivt ansvar.
- Skadelidte har lidt et økonomisk tap.
- Det må foreligge årsakssammenheng mellom handlingen eller unnlatsen og skaden (Engstrøm 2008).

Alle de tre vilkårene må oppfylt. Hvis det mangler en eller flere, kan skadevolder ikke pålegges erstatningsansvar. Saksøker må bevise alle de vilkårene har oppfylt for å kreve erstatning, og saksøkte må dermed motbevise eller så tvil om saksøkers påstander.

### 3.2.1 Ansvarsgrunnlag

Det mest sentrale i erstatningsretten er ansvarsgrunnlag fordi det kan anses som en "inngangsbillett" for å kreve erstatning og det er grunn til at man blir pålagt ansvar. Med et ansvarsgrunnlag menes det hvilke typer skadevoldende handlinger eller virksomheter som kan utløse et erstatningsansvar og hvem som i tilfelle blir å anse som skadevolder (Engstrøm 2008). Når vi vurderer om det er et rettslig erstatningsansvar, tar vi en vurdering om et ansvarsgrunnlag foreligger.

Det er to hovedtyper erstatningsansvar i norsk erstatningsrett: skyldansvar (culpaansvar) og objektivt ansvar (garantiansvar). Revisors erstatningsansvar for skade på grunn av forsettlig eller uaktsomt handling etter revl. § 8-1, gjelder akkurat et skyldansvar.

Skyldansvar kalles også culpaansvar eller subjektivt ansvar. «Culpa» er latin og betyr uaktsomhet. Ved skyldansvar kreves en person har voldt skaden ved en handling eller unnlattelse som er uaktsom eller uforsvarlig eller skaden er voldt forsettlig (Engstrøm 2008).

Uaktsomhet inkluderer grov uaktsomhet, vanlig uaktsomhet og liten grad av uaktsomhet. Hvorvidt å bli rettslig erstatningsansvarlig er ikke avhengig av grad av uaktsomhet. Med andre ord ikke bare grov uaktsomhet er erstatningsansvarlig, men også vanlig uaktsomhet og liten grad av uaktsomhet. Forsettlig handling innebærer at skadevolderen forstår at det er stor sannsynlighet å inntreffe skade som er fulgt av handlingen, men han/hun kanskje ikke ønsker skaden.

Eksempel på skyldansvar er en ansatt som har vist uaktsomhet, er ansvarlig for fabrikkens tap som var forårsaket av hans handling.

Revisors profesjonsansvar er, og har alltid vært, et tradisjonelt skyldansvar. En som har lidt et tap på grunn av feil som revisor har begått i sin yrkesutøvelse, for eksempel at revisor har avgitt en feilaktig revisjonsberetning, kan oppnå erstatning fra revisor bare hvis det påvises at revisor har handlet uaktsomt eller forsettlig (Gulden 2015). Når det gjelder vurdering om revisor har opptrådt uaktsomt, ser vi vanligvis om et revisjonsoppdrag var utført etter beste skjønn og god revisjonsskikk. Dom LB-2009-198021 er et eksempel på revisor fikk medhold fordi retten fant at revisor ikke hadde handlet uaktsomt. Saken gjaldt erstatningskrav mot revisor etter forsinket levering av likningspapirer. Retten mente at selvangivelser ikke var levert i tide skyldtes forhold på selskapenes side, slik at revisor ikke hadde handlet uaktsomt.

På grunn av at oppgaven fokuserer bare på revisors skyldansvar, skal objektiv ansvar ikke beskrives nærmere her.

### 3.2.2 Økonomisk tap

Hovedregel om erstatning for økonomisk tap er skadeserstatningsloven § 4-1:

«erstatning for tingskade og annen formuesskade skal dekke den skadelidtes økonomiske tap». Tanken om erstatningsrett er skadelidtes økonomiske tap skal dekkes fullt ut, så tap må foreligge og kan verdsettes i penger.

Økonomisk tap foreligger innebærer at skadelidte har forskjell på sin økonomiske stilling før og etter skadevoldende handling. Det vil si at skadelidte faktisk har lidt tapet, og det potensielle tap som ikke har dukket opp ikke kan kreves for erstatning. For eks. et foretak har blitt tapt på grunn av ansattes underslag som ansvarlig revisor ikke avdekket på grunn av uaktsom handling, dette faktiske tapet kan erstattes, men negativ virkning på selskaps fremtidig utvikling som ikke foreligger, kan ikke kreves erstattet.

Ord «økonomisk» betyr at skaden knytter til et pengebeløp, det gjelder ikke psykisk skade. For å kunne erstattet, må tapet kan verdsettes eller måles.

Prinsippet om måling er skadelidtes differanse mellom økonomisk stilling før og etter skaden skjer. Fleste tap er lett målt, men noen tap er komplisert verdsatt til pengebeløp, da må man bruke noen profesjonelle målingsteknikk og metoder. I praksis setter skadelidte opp en spesifisert tapoversikt, uttrykt i penger, deretter vurderer retten om oversikten samsvarer med de faktiske forhold, og om de oppnevnte elementene kan godkjennes som økonomisk tap i rettslig forstand.

Økonomisk tap anses som et av tre vilkårene for erstatning fordi det er objekt som erstatningen skal dekke.

### 3.2.3 Årsakssammenheng

Årsakssammenheng mellom den skadevoldende handlingen og tapet må foreligge for å bli dømt til å ha erstatningsansvar. For revisors erstatningsansvar innebærer årsakssammenheng at det økonomiske tapet er et resultat av revisors forsettlig eller uaktsomme handling.

I praksis kan det selvfølgelig være mange andre årsaker til tapet, men poenget er å finne den/de nødvendige. Sentralt spørsmål som et hjelpemiddel for å avgjøre om nødvendig årsakssammenheng er:

Dersom det ikke var revisors forsettlig eller uaktsomme handling, ville skadelidte lide tap?

Hvis «ja», betyr det at skadelidte ville lide tap uansett, da eksisterer det nødvendig årsakssammenheng mellom revisors skyld og tapet ikke.

Hvis «nei», betyr det at revisors skyld er nødvendig grunn for tapet, da eksisterer det nødvendig årsakssammenheng.

Her bør vi merke oss mening av revisors forsettlig eller uaktsomme handling.

Hvis revisor utfører revisjonsoppdrag i henhold til revisors plikt - etter beste skjønn og god revisjonsskikk, finner tapet sted likevel på grunn av andre faktorer, kan vi ikke si at revisors handling med hensyn til profesjonsansvar har voldt skadelidtes tap, selvsagt foreligger ikke årsakssammenheng. Det finnes noen eksempler der revisor ble frifunnet på grunn av manglende årsakssammenheng mellom uaktsomheten og det anførte tapet selv om revisor har opptrådt uaktsomt: Dom LA-2013-210864 og TOSLO-2011-76985.

Dessuten skal det være en tettere sammenheng mellom den skyldige handling og skadelidtes økonomiske skade: årsakssammenheng må være adekvat.

Skadevolder skal kunne påregne at hans handling kan føre til et økonomisk tap, slik at skadevolder er erstatningsansvarlig. Det medfører at det ikke oppstår erstatningsansvar hvis årsakssammenhengen er så subtil at revisor ikke på forhånd, som en normalt kompetent revisor, forsto eller måtte forstå at den uaktsomme eller forsettlig handling / unnlattelse av handling kunne medføre at tapet kunne oppstå (Gulden 2015).

Revisor er bare erstatningsansvarlig for tapet som kan tillegges den adekvate delen av årsakssammenhengen. På slik måten kan det være at retten finner at det foreligger adekvans for en del av tapet, men ikke for hele tapet, dermed holder

revisor ikke ansvar for delen av tapet der betingelsen om påregnelighet ikke er oppfylt.

### 3.3 Begrensning av ansvar

Den 5. juni 2008 publiserte EU-kommisjonen en rekommandasjon om begrensning av revisors erstatningsansvar ved revisjon av børsnoterte selskaper for EU-medlemsland. Kommisjonen anbefaler følgende tre mulige metoder for begrensning:

1. angivelse av et maksimalt ansvarsbeløp, eller av en formel som gjør det mulig å beregne et slikt beløp
2. fastsettelse av regler som opphever solidaransvar for de deler av skadelidtes tap som revisor ikke faktisk har bidratt til
3. fastsettelse av regler som gir revisor og revisjonspliktig adgang til å inngå avtale om begrensninger i revisors erstatningsansvar

Bakgrunn av rekommandasjonen er det manglet konkurranser blant revisjonsselskapene i Europa. Etter at Arthur Andersen forsvant i kjølvannet av ENRON- slamdalen, ble Big 5 til Big 4, og de fire store revisjonsselskapene KPMG, PwC, Deloitte og Ernst & Young hadde en dominerende stilling - over 80% markedsandel av de børsnoterte selskapene innen EU (Stenersen og Næshagen 2008). Grunnen til dette er høy risiko for revisor og begrensede muligheter for forsikringsdekning fører til at revisjonsselskaper kreves betydelige ressurser til å påta seg revisjonsoppdrag av børsnoterte selskaper, slik at små og mellomstor revisjonsselskaper har dårligere konkurranseevne enn store revisjonsselskaper, også nye revisjonsselskaper blir hindret (Stenersen og Næshagen 2008).

I 2006/2007 begynte EU å arbeide med virkningen av erstatningsansvarsregler om revisjon og forsikringsbetingelser, og analysere grenser for revisors og revisjonsselskapers erstatningsansvar. En undersøkelse viste at store erstatningskrav, dyre forsikringer og begrensede muligheter for forsikringsdekning er en trussel for revisjonsbransjen, følgelig for brukerne av revisors tjenester, kapitalmarkedet. En annen utredning konkluderte at risikoen for erstatningsansvar utgjør en barriere for mellomstore revisjonsselskaper til å komme inn på markedet for revisjon av børsnoterte selskaper på et internasjonalt nivå. På bakgrunn av blant annet disse forsikringene, utarbeidet EU-kommisjonen en rekommandasjon om begrensning av revisorerers og revisjonsselskapers erstatningsansvar innen EU (Birkeland 2008). Men begrensningen skal ikke gjelde forsettlig handling og ikke hindre skadelidte i å bli rimelig kompensert.



Anbefalingen er ikke juridisk bindende, men medlemsstatene har en politisk forplikt til å gjennomføre regelverket i sin nasjonale lovgivning, veiledning, administrativ praksis, osv.

Har EUs rekommandasjon noen betydning for Norge? Svaret er «ja» fordi Norge ofte vil ha et tilsvarende regelverk som EU har. Selv om Norge har anledning til å ha annerledes regler fra EUs, men harmoni mellom norske regler om revisor og resten av EU kan gi bidrag til et rettferdig konkurranseforhold innen EU for norske revisor.

Finansdepartementet sendte EUs rekommandasjon på norsk høring 17.12.2008 med høringsfrist 31.03.2009, men frem til nå har ingen begrensning av revisors erstatningsansvar blitt gjennomført.

Selv om det finnes lempningsregler i Norge, men i praksis, er det vanligvis vanskelig å skje lempning på grunn av revisors strenge profesjonsansvar og pliktige sikkerhetsstillelse. Ansvarlig revisor er pålagt å ha forsikring for erstatning i Norge, jf. revl. § 3-7(1), og forsikringen skal være på minst 5 millioner kroner, jf. forskrift om revisjon og revisorer § 3-3. Det er i utgangspunktet vanskelig å tenke seg at lemping kan skje for erstatningsansvar som er lavere enn 5 millioner (Stenersen og Næshagen 2008).

Det kan også tenkes lempning i situasjoner der erstatningsbeløpet overskyter vanlig forsikringsdekning for en revisor med en portefølje som tilsvarer saksøkte (Gulden 2015).

I norsk rett finnes det ingen øvre grense for revisoransvar. Det ubegrenset ansvar og solidaransvar gjør at revisor ikke bare har erstatningsansvar for egen skyld, men også for andres, bl. a. styres og daglig leders. Styre og daglig leder har hovedansvar for selskaps finansielle rapportering, men de er imidlertid ikke obligatoriske å ha ansvarsforsikring, på denne måten blir de unntaksvis saksøkt med hensyn til manglende bæreevne til å dekke store erstatningskrav. Dermed blir revisor som er pålagt å ha ansvarsforsikring erstatningsansvarlig for hele tapet. Dette er et misforhold mellom hvem som er ansvarlig og hvem som holdes erstatningsansvarlig (Frogner 2008). Til og med eksisterer det et misforhold mellom størrelse på revisjonshonorar og størrelse på erstatningsansvar. Erstatningsbeløp kan være flere titalls eventuelt hundrevis av ganger revisjonshonorar. Risiko for å ha erstatningsansvar er høy i forhold til belønning for revisjonsoppdrag. Derfor er det stor mulighet å føre til en negativ virkning på

rekruttering til revisoryrke (Strøm 2006), og tillit til revisoryrket blir minsket. Svekkende tillit til yrket og bransjen er et problem som man bør legge merke til. Revisjonsmarkedet i Norge mangler også konkurranser som EU, dette skal beskrives nærmere nedenfor.

Innføring av ansvarsbegrensningen i Norge kan forbedre disse forholdene.

Men et ubegrenset erstatningsansvar kan motivere høy revisjonskvalitet, med andre ord, det er et tveegget sverd. Å finne rimelig begrensningsgrad og metoder er derfor viktig. Begrensningen bør ikke svekke revisjonskvalitet, samtidig kan den bidra til å forsterke nåværende og fremtidig revisors tillit til yrket og øke konkurranser i revisjonsmarkedet.

## 4. Forskning

Jeg skal vurdere forhold på revisjonsbransje knyttet til struktur og endring for å finne nødvendighet for ansvarsbegrensningen i Norge. Deretter skal seks erstatningssaker mot revisor analyseres for å se om erstatningssummene er høye i forhold til revisors skyld som faktisk har bidratt til skadelidtes tap, og andre skyldig parters medvirkning. Så ser jeg på andre lands situasjoner om ansvarsbegrensningen for å finne referanse til Norge. Til slutt avgjøres noen argumenter for og mot ansvarsbegrensningen, også noen begrensningsmetoder.

### 4.1 Revisjonsbransjes struktur og endring i Norge

I siste delen har jeg beskrevet bakgrunn av EUs rekommendasjonen er revisjonsbransje mangler konkurranser og de fire store revisjonsselskapene har en dominerende markedsandel i Europa. For å undersøke om det foreligger samme konkurranseforhold i Norge, ser jeg på revisjonsbransjes struktur og endring i Norge.

Omsetning og markedsandeler (alle tall i hele 1 000):

<b>Segment</b>	<b>Omsetning 2014</b>	<b>MA 2014</b>	<b>Omsetning 2013</b>	<b>MA 2013</b>	<b>Endring 13-14</b>
>100 mill.	8 459 438	76,7 %	7 876 807	74,8 %	7,4 %
10-100 mill.	1 305 320	11,8 %	1 310 766	12,5 %	- 0,4 %
5-10 mill.	494 141	4,5 %	498 330	4,7 %	- 0,8 %
<5 mill.	771 519	7 %	837 995	8 %	- 7,9 %
Sum	11 030 418	100 %	10 523 898	100 %	4,8 %

Markedsandel målt i honorarinntekter

Tallene er hentet fra den revisorforeningen 2015.

Ifølge informasjonen i skjemaet kan vi se at både i 2013 og 2014 hadde store revisjonsselskaper (>100 mill.)- Big 4, BDO, RSM og Revisorgruppen en total

markedsandel mye over 50%, med økning på 1,9% i ettårsperiode. Og deres omsetning gikk opp 7,4%. Men mellomstore og små revisjonsselskaper hadde reduksjon av omsetning og markedsandel, særlig de små (<5 mill.) svekket meste.

Antall ansatte og antall revisjonsfirma:

<b>Segment</b>	<b>Antall ansatte 2014</b>	<b>Antall ansatte 2013</b>	<b>Endring 13-14</b>	<b>Antall firma 2014</b>	<b>Antall firma 2013</b>
>100 mill.	6 159	5 439	13,2 %	7	7
10-100 mill.	1 071	957	12 %	68	66
5-10 mill.	444	399	11,3 %	73	74
<5 mill.	779	720	8,2 %	449	473
Sum	8 453	7 515	12,5 %	597	620

Tallene er hentet fra den revisorforeningen 2015.

Her ser vi at antall de store revisjonsselskapene var uendret, mens antall de små og mellomstore sank fra 613 til 590 i løpet av kort tid - ett år. Færre og færre små revisjonsselskaper "lever" fremdeles.

Deretter ser vi statistisk informasjon fra Finanstilsynet for bransjestruktur:

- «Big 5» har cirka 50% av alle revisjonsoppdrag (økende)
- «Big 5» reviderer over 82% av utstederforetak
- Antall enkeltpersonforetak og «enpersons AS» fortsatt synkende
- Ca. 70% av revisjonshonorarene mindre enn kr. 30.000,-

Hvis markedsandel er målt i antall revisjonsoppdrag, har Big 5 (KPMG, PwC, Deloitte, Ernst & Young og BDO) cirka halvparten. Og de fleste børsnoterte selskaper revideres av dem.

Tendens er de store blir større, og de små blir mindre og færre. Dersom markedet fortsetter å utvikle seg på denne måte, er det ikke umulig at kun de store eksisterer i fremtiden. Dette kan resultere i en trussel mot markedsstabilitet, som skal redegjøres nærmere i delen om argumenter for ansvarsbegrensningen. Den nåværende situasjonen kan være en konsekvens av ubegrenset erstatningsansvar fordi revisjonsselskaper kreves å ha høye økonomiske evner og mye ressurser til å

kunne ta ansvaret. Dersom ansvaret blir begrenset rimelig, kan flere små revisjonsselskaper bære erstatningsrisiko, slik at flere revisjonsselskaper i ulike størrelser får sine delen av ”kaka”. Med tanke på det, kan ansvarsbegrensningen bidra til å endre bransjestruktur og øke konkurransen i markedet.

Når det gjelder revisjonshonorar, er mer enn halvparten lavere enn kr 30000.

Dette er et veldig lite beløp i forhold til erstatningsbeløp. Revisor tar høy risiko for stor erstatning ved utføring av revisjonsoppdrag med hensyn til dette misforholdet. Den høye risikoen kan bli et hinder for å rekruttere og beholde de som best kvalifiserte personene som partnere i revisjonsselskaper (Den norske revisorforening 2009). Forutsatt ansvaret er begrenset, kan misforholdet altså synkes, så rekruttering i bransjen blir forbedret.

## 4.2 Analyse av dommer om erstatningsansvar

Det finnes 9 erstatningssaker mot revisor som gjelder lovpliktig revisjon i lovdata: LA-2013-210864, LB-2013-191777 - UTV-2015-1706, LB-2006-87376 - RG-2008-705, LE-2014-200373, TOSLO-2011-76985, THALL-2006-25030, TLARV-2006-11940, TOSLO-2001-12077 - RG-2003-425 og LA-2014-176569. I to av de sakene (LA-2013-210864 og TOSLO-2011-76985) ble revisor frifunnet på grunn av mangel på årsakssammenheng mellom uaktsomheten og det anførte tapet, og i en av sakene (THALL-2006-25030) forelå det ikke ansvarsgrunnlag. Blant de andre seks sakene var det største erstatningskrav på 135000000 kr. Et erstatningsbeløp som revisor må betale er en måte å måle erstatningsansvarsnivå. Et rimelig nivå bør være samsvar mellom erstatningsbeløp og feil – erstatning blir like stor som det økonomiske tapet som feilen har voldt.

For å forske om revisors erstatningsansvar bør begrenses i Norge, analyser jeg de seks dommene med hensyn til størrelser på erstatningssummene er høye i forhold til revisors skyld som medfører tapet, og andre skyldig parters medvirkning.

De seks dommene er: LE-2014-200373, LB-2006-87376 - RG-2008-705, TOSLO-2001-12077 - RG-2003-425, LA-2014-176569, LB-2013-191777 - UTV-2015-1706 og TLARV-2006-11940.

### 4.2.1 LE-2014-200373

Saken gjaldt erstatningskrav fra Grue Sparebank mot en låntakers revisor, revisjonsselskap og forsikringsgiver som følge av revisors uaktsomme opptreden ved ikke å ha avdekket at selskapets regnskap var overvurdert. Det ble fremmet krav om erstatning med ca. kr 20 mill. med tillegg av avsavnsrenter og saksomkostninger.

Glåma Bygg AS som var et byggentreprenør-selskap gikk til Grue Sparebank sommeren 2011 for å finansiere videre drift på grunn av dårlig lønnsomhet og manglende likviditet. Banken nektet søknaden om kapitaltilførsel. På anmodning fra ledelsen i Glåma Bygg AS skrev revisor et brev om selskapets foreløpige regnskapsutkast for 2010. Deretter investerte Grue Sparebank kr 9 999 500 i Glåma Bygg AS. Den 15.02.12 hevdet revisor at de ikke hadde avdekket overvurdering av selskapets regnskap for 2011. Og Banken fattet sitt vedtak om

ytterligere investering i Glåma Bygg AS på kr 9 999 500 den 28. september 2012. Senere gikk Glåma Bygg AS konkurs. Banken saksøkte revisor til Glåma Bygg AS for erstatning. Sør-Østerdal tingrett avsa dom med slutning: revisor, revisjonsselskap og forsikringsgivere frifinnes. Grue Sparebank anket dommen. Til slutt har lagmannsretten kommet til et annet resultat enn tingretten: ankemotpartene ble dømt til å betale erstatning til Grue Sparebank med kr 12 mill. med tillegg av avsavnsrenter. Erstatningskravet ble redusert med ca. 40 % med hensyn til bankens medvirkning.

I denne saken har banken et økonomisk tap som investering i selskapet på ca. kr 20 mill.. Det foreligger ansvarsgrunnlag – revisors uaktsomme handling. Handlingen gjelder en overvurdering av ikke fakturerte prosjektinntekter, som er i strid med revisors plikt – god revisjonsskikk, jf. revl. § 5-2. Det vil si hvis revisor utførte oppdraget i samsvar med god revisjonsskikk, burde de oppdage overvurderingen. I tillegg kan brevet av 21. juni 2011 som ble skrevet i forbindelse med oppdrag som revisors for Glåma Bygg anses grunnlag for et erstatningsansvar.

Deretter ser vi årsakssammenheng, på grunn av at tapet gjelder investering, blir forhold mellom revisors uaktsomme handling og investering relevant. Ville banken investere selskapet dersom det ikke var revisors uaktsomme handling? Dette er tvilende. For førstegangs investering var bankens intensjoner med å eie aksjer i selskapet «å sikre lokale arbeidsplasser, redusere tap for begge parter og medvirke til å utvikle et solid Selskap med lokalt eierskap», og den kjente at selskapet ville gå til konkurs hvis den ikke investerte selskapet. Der er åpenbart at banken påtok seg en bevisst risiko for tap. Under forutsetning av at revisor ikke skrev brevet, var det stor mulighet at banken fremdeles tegnet aksjer i selskapet for å unngå økonomisk tap samt omdømmetap. Når det gjelder andregangs investering, hadde banken et styremedlem i selskapet som representerte banken. Etter aksjeloven har styret hovedansvar for selskapets finansielle rapportering, nemlig hadde banken også ansvar for å avdekke overvurdering av ikke fakturerte prosjektinntekter gjennom sin representant i styret. Banken fattet sitt vedtak om den nye investeringen uten å ha avventet revidert perioderegnskap, grunnen kan antas å være forhindring av tap på tidligere investering. Regnskapet for 2011 var en forutsetning for investeringen, men andre informasjon er også viktig for bankens beslutning. Etter en samlet vurdering ble hele tapet ikke medført kun av revisors uaktsomhet, men også av bankens handling.

Erstatningskravet fastsettes til kr 12 mill. som reduseres med ca. 40 % med tanke på bankens medvirkning. Selv om det er forsikring, er 12 mill. likevel et ganske stort beløp for revisor og revisjonsselskap. Blant det beløpet, gjelder en del styrets og daglig leders skyld i Glåma Bygg AS. Er de ikke ansvarlige for feil opplysning i regnskapet? Jo, det er de. Men i saken var bare revisor erstatningsansvarlig for tapet. Og er reduksjon på 40% nok til å tolke viktighet av bankens egen vurdering? Kanskje ikke, for banks egen beslutning har stor betydning for tapet.

Bankens økonomiske tap er faktisk kr 20 mill. som gjelder investeringen. Men man påtar seg risiko ved investering, med andre ord det eksisterer 50% sjanse til å tape. Dersom revisor hadde utført revisjonsoppdrag i henhold til god revisjonsskikk, kunne tapet på investeringen likevel skje, særlig når selskapet hadde dårlig økonomiske forhold. Med tanke på investeringsrisiko, bør erstatningssummen reduseres i noen grad.

Med hensyn til bankens medvirkning og ledelsens ansvar er erstatningssummen for høy i denne saken i forhold til revisors feil, og både banken og ledelsen bør bære noen deler av ansvaret.



#### 4.2.2 LB-2006-87376 - RG-2008-705

Saken gjald erstatningskrav fra Nordea mot revisor med grunnlag i at revisor ikke avdekket vesentlige regnskapsfeil ved revisjonen av en låntakers årsregnskap. Sponsor Service drev med formidling av sponsoravtaler til særforbund, arrangering Spesialreiser til idrettsarrangementer og formidling av signalrettigheter til idrettsarrangementer. Fra våren 2001 hadde selskapet manglende likviditet, og låneforholdet med tidligere långiver Gjensidige NOR ASA ble avsluttet ved oppsigelse fra Sponsor Service 8. mars 2002 fordi banken forsøkte å stramme inn på kreditten gjennom blant annet å oppstille strengere vilkår. Etter et par uker inngikk Sponsor Service og Nordea en avtale om lån og garantier på i alt 329,5 MNOK. I begynnelsen av 2003 ble det avdekket at balansen i selskapets regnskap for 2000 (verdien av inntektsførte provisjonsinntekter og av kjøpte TV- og mediarettigheter) var betydelig overvurdert. Selskapet gikk konkurs senere. Nordea krevde erstatning mot revisor til Sponsor Service for sitt tap på låneengasjement.

Oslo tingrett avsa dom med domsslutning: revisor måtte erstatte banken 100 MNOK med tillegg av avsavnsrenter. Revisor anket dommen til Borgarting lagmannsrett. Og til slutt ble revisor dømt til å betale banken 135 MNOK med tillegg av renter.

Først vurderes ansvarsgrunnlag. Årsregnskapet for 2000 viste at selskapet hadde overskudd med økende omsetning, masse utestående kundefordringer og stor opptjent provisjon, men at kontantstrømmen fra operasjonelle aktiviteter var negativ. Det vil si at regnskapet forelå mange og alvorlige feil og balansen var grovt misvisende. Men revisor hadde ikke avdekket dem i samsvar med god revisjonsskikk. Derfor utviste revisor grov uaktsomhet ved revisjonen av årsregnskapet for 2000. Ansvarsgrunnlag foreligger i saken.

Når det gjelder økonomisk tap, knyttet tapet til 200 MNOK i utbetalte lån og garantier samt 2 MNOK revisorbistand. Dette er ingen tvil etter partenes og rettens mening.

Da ser vi årsakssammenheng. Låntakers siste reviderte årsregnskap har normalt stor betydning for bank ved kredittvurdering. Dersom revisor reviderte årsregnskapet for 2000 forsvarlig i samsvar med god revisjonsskikk, ville Nordea ikke ha innlatt seg på videre kredittvurderinger. Så det kan konkluderes med at årsakssammenheng mellom uaktsom revisjon og bankens tap foreligger. Men er

informasjon i regnskapet det eneste forhold som skal overveies ved avgjørelser om å tilby kreditt? Selvsagt er låntakers tilbakebetalingsevne sentralt. Nordea hadde hatt kjennskap til Spons gjennom lang tid før den aktuelle kredittsaken begynte fordi den tilbød lån og garantier til det svenske datterselskapet 1997. I tillegg kunne selskapets tidligere bankforbindelse Gjensidige NORs innstramning av kreditten anses som et signal om Spons hadde høyere risiko for nedbetaling gjeld, for Gjensidige NOR kjente Spons bedre gjennom sin posisjon som hovedbankforbindelse gjennom lengre tid. Men Nordea merket seg ikke det, og det alvorlige likviditetsproblemet og betydningen av dette ble ikke oppdaget ved vurdering av tilbakebetalingsevnen til Spons. Nemlig banken vurdert ikke informasjonen som viste flere klare risikoforhold og var mulig å bli avdekket før beslutningen om å tilby Spons kreditt før beslutning om långivning. Bankene kan ikke ta kredittvurdering bare basert på reviderte årsregnskaper, og den må innhente supplerende informasjon herunder budsjetter for å ta selvstendige vurderinger, særlig når banken har liten erfaring med låntakers virksomhetsområder. Under denne bakgrunnen ville Nordea ikke tilby Spons kreditt dersom den hadde gjennomført en forsvarlig kredittvurdering. Med andre ord, bankens uaktsomme handling er også en årsak til tapet. Erstatningskravet er to tredjedeler av tapet med hensyn til bankens medvirkning. Det vil si at banken ble dømt til å betale en tredjedel av tapet for sin skyld. Jeg tror en tredjedel av tapet ikke kan beskrive verdi av bankens egen vurdering og beslutning. Så det er litt urettferdig for revisor, for erstatningsreglene hvor det ikke finnes grense fører til at revisor ikke bare betale for sin egen feil, men også for bankens feil .

Når det gjelder fordeling av ansvar til selskapets ledelsen, mangler det også rettferdighet. Ledelsen i selskapet hadde bedre kjennskap til den økonomiske stillingen til selskapet enn revisor som tar kontrollansvar fordi dette er deres pålagte oppgaver. Selv om konsernsjef og finansdirektør var straffedømt for bedrageri, har de likevel ansvar for sine skylder for de hadde blitt belønnet på grunn av fiktiv overskudd. Uheldigvis gir reglene et slikt resultat- revisor er erstatningsansvarlig for ledelsens feil.

Med hensyn til ansvarsfordeling mellom revisor, ledelsen og banken, tror jeg at erstatningssummen i denne saken er for høy i forhold til revisors feil.

#### 4.2.3 TOSLO-2001-12077 - RG-2003-425

Saken gjald erstatningskrav og krav om tilbakebetaling av revisors honorar, subsidiært prisavslag fra Tamro Distribusjon AS (Tamro) mot revisor for ikke å ha avdekket regnskapsfeil foranlediget av selskapets økonomisjefs manipulasjoner. Tamro som var eid av et finsk børsnoterte selskap drev med engrosomsetning av legemidler i det norske marked. KPMG var Tamros revisor. I 2000 inngått Apotekkjeden avtale med Tamro som leverandør med forutsetning at Tamro måtte etablere tre ytterligere lagre rundt i Norge. I 2000 ble det avdekket feil som gjald overvurdering av varelagrene i 1998 og 1999 og for høyt angitt kundefordringer i 1999 i selskapets regnskap. Feilene hang sammen med selskapets controller A's regnskapsmessige manipulasjoner. Deretter krevde Tamro (ved navn Apokjeden Distribusjon AS senere) som saksøker erstatning for det økonomiske tap mot revisor.

Oslo tingrett avsa dom med slutning: revisor måtte betale Apokjeden Distribusjon AS kr 2.900.000 med tillegg av lovens forsinkelsesrente.

Etter rettens vurdering foreligger det ikke ansvarsgrunnlag knyttet til feilene i varelager i regnskapet for 1998, men når det gjelder feilene i varelager og kundefordring som relaterer seg til refusjon av leverandørbonuser i 1999, har revisor handlet uaktsomt i strid med god revisjonsskikk, det vil si at det foreligger ansvarsgrunnlag. Her ser vi at ansvarsgrunnlag ikke eksisterer for alle feilene i saken.

Det økonomisk tapet ble fastsatt til 5,88 MNOK. Halvdelen av tapet gjald merkostnader til de nye varelagrene som ble medført av avtalen med Apokjeden. Og en annen stor del gjald utgifter for konsulentbistand og for granskningsrapport.

Så tenker jeg på årsakssammenheng. Revisors uaktsomme handling (ikke hadde oppdaget feilene i regnskapet) er en årsak til selskapets tap fordi revisors skal vurdere om det foreligger feilinformasjon i årsregnskapet som følge av misligheter og feil, jf. revl. § 5-1. Feilene var resultat av controllers manipulasjoner som knytter til mislighet, det burde revisor avdekke ved revisjon av regnskapet. Men på en annen side hadde selskapsledelsen også ansvar for å avdekke mislighetene i henhold til ledelsens oppgaver i aksjeloven. Så det kan også si at hvis ledelsen hadde oppdaget feilene, ville selskapet ikke lide tap.

Nemlig hadde selskapet en del ansvar for tapet med hensyn til oppdaging av mislighetene.

Siden tapet gjelder merkostnader til de nye varelagrene som ble medført av avtalen og utgifter for konsulentbistand og for granskningsrapport, og avtaleinngåelsen mellom selskapet og Apokjeden var forutsetning for kostnadene og utgiftene, reiser problemstillingen til årsakssammenheng mellom revisors skyld og avtaleinngåelse mellom selskapet og Apokjeden. Avtalen ble inngått i 2000 under bakgrunn av at konkurransesituasjonen var vanskelig og apotekerne var svært opptatt av leveransedyktighet. I 1998 og 1999 hadde Tamro underskudd og var nykommer i det norske markedet med markedsandel på 10%. Disse forholdene var ikke veldig gunstige for avtaleinngåelsen, men Apokjeden godkjente avtalen likevel. Derfor kan det være tvil om Apokjeden fremdeles ville inngå avtalen forutsatt at feilene i kundefordring og varelager var avdekket. Vi kan ikke være sikre på at feilene har betydelig påvirkning på Apokjedens beslutning. Så årsakssammenheng mellom revisors handling og avtaleinngåelsen er ikke absolutt adekvat, slik at vi ikke kan si at revisors handling har bidratt til hele tapet. Dermed bør Apokjeden betale for sin egen beslutning i noen grad. Revisors ansvar ble redusert til kr 2.800.000 med hensyn til Tamros medvirkning. Tapet ble erstattet av både revisor og selskapet, men hva med controller A og selskapets administrerende direktør Asbjørn Leirvik som fratradte sine stillinger etter at manipulasjonene ble avdekket? A utført manipulasjoner selv om A's motiv er uklart. Og administrerende direktør var hovedansvarlig for å avdekke mislighet i selskapet. De burde betale for sin skyld. Økokrim har etterforsket saken og A's handling er straffbar, men hans erstatningsansvar er ikke behandlet. På samme måten kan den administrerende direktøren ikke bli ansvarsfri for erstatning til tross for at han ikke lenger var ansatte i selskapet. Med tanke på dette, har revisor erstattet for tapet som controllers og administrerende direktørs handlinger medført.

Det er ikke rimelig for revisor å bli solidarisk ansvarlig for skadelidtes og ledelsens skyld, så erstatningssummen er for høy i forhold til revisors uaktsomhet.

#### 4.2.4 LA-2014-176569

Saken gjald erstatningskrav mot revisor, revisjonsselskap og forsikringsgiver fra revisjonsklient Forlagshuset Bazar AS (Bazar) for feilføring av skattepliktig inntekt i selvangivelse. Bazar ble ilagt en tilleggsskatt fordi Skattekontoret vedtok at selskapets skattepliktige inntekt for 2008 hadde blitt oppgitt for lav. Grunnen til feilføringen var at Bazars regnskapsfører overførte feil tallene fra årsregnskapssystemet til Altinn og revisor ikke oppdaget det. Bazar klaget skattekontorets vedtak til skatteklagenemnda og fikk ikke medhold. Deretter tok Bazar ut stevning for Nedre Telemark tingrett med erstatningskrav mot sin revisor, revisjonsselskap og forsikringsgiver for ilagt tilleggsskatt med tillegg av utgifter til klagen. Tingretten avsa dommen med slutning at erstatningskravet skulle oppfylt. Dommen ble anket til Agder lagmannsrett og anken var forkastet. Det vil si at revisoren, revisjonsselskapet og forsikringsgiver måtte erstatte for Bazars økonomiske tap.

De relevante revisors oppgavene i denne saken var kontroll av selskapets opplysninger overfor ligningsmyndighetene. Disse oppgavene ligger innenfor revisors lovpålagte ansvarsområde etter revisorloven. Revl. § 5-2 regulerer at revisor skal utføre revisjonsoppdrag i samsvar med god revisjonsskikk. Men ved kontrollarbeid avdekket revisor ikke feil i selvangivelsen, og feilen gjald selskapets inntekt som var en viktig post i årsregnskap. Den mangelfulle revisjonen kan derfor anses som en uaktsom handling. Så ansvarsgrunnlag foreligger.

Det økonomiske tap som Bazar led var tilleggsskatt og utgifter til klagen, til sammen 471576 kroner, dette er ingen tvil.

Årsakssammenheng mellom revisors handling og tapet er også åpenbar. Dersom revisor reviderte selskapets opplysninger etter god revisjonsskikk, kunne feilen oppdages, slik at selskapet ville ikke bli krevd om tilleggsskatt. Men jeg tenker også om det var andre som hadde ansvar for feilen. Feilføringen var gjort av selskapets regnskapsfører, han/hun har naturlig ansvar for sin handling. Da feil oppsto i regnskapet, skulle han/hun bebreides og fordele erstatningsansvar for tap som var medført av feilen. I tillegg hadde selskapets styret også erstatningsansvar. Før selvangivelsen ble sendt til skattemyndigheter skulle styret kontrollere den og signere, dette inkluderer i styrets oppgaver: styret plikter å påse at dets virksomhet, regnskap og formuesforvaltning er gjenstand for betryggende kontroll

etter aksjeloven § 6-12(3). Hvis feil er også en resultat av manglende styrets kontroll, bør styret bære en del av erstatningsansvar. På samme måte var selskapets økonomidirektør erstatningsansvarlig for tapet. Det vil si at selskapet burde betale for sin feil i internkontroll. Det er urimelig at bare revisor som utført ekstern kontroll erstatte for hele tapet. Hver som har ansvar for feil måtte betale for sin skyld.

Etter min oppfatning, ble erstatningssummen fastsatt høyt i forhold til revisors feil, med hensyn til delen av tapet som var forårsaket av regnskapsførers og ledelses uaksomhet, og ansvaret burde lempes.

#### 4.2.5 LB-2013-191777 - UTV-2015-1706

Saken gjald statens erstatningskrav mot revisor og styreleder for tap som ble påført ved manglende beskatning av gevinst ved salg av to bygårder.

To eiendommene som Castello kjøpte for 10 000 000 kroner og Janka kjøpte for 3 765 000 kroner, ble i 1999/2000 skadet i forbindelse med byggearbeider på en naboeiendom. Forsikringsselskapet erkjente ansvar, men størrelsen på erstatningskravet var ikke avklart vinteren/våren 2002. Den 26. februar 2002 ble Falckenborg AS eneeier av Castello Eiendom AS (Castello) og Janka Invest AS (Janka). To dager senere ble aksjene overdratt videre til CMT som var heleid av A. A overtok som styreleder i Castello og Janka. Samme dag ble det videre inngått to låneavtaler mellom CMT og Castello og Janka om lån av henholdsvis 14 349 707 kroner og 8 954 398 kroner slik at Castello og Janka skulle kunne betale sin utestående gjeld. To andre avtaler om overføring av erstatningskravene til CMT ble også inngått. Som motytelse skulle CMT innfri gjelden til Castello og Janka. Den 21. mars 2002 ble avtale om overdragelse av eiendommene og erstatningskravene fra Castello/Janka til statens eiendomsselskap Entra inngått. Kjøpesummene for erstatningskravene var 25 millioner kroner. Men erstatningskravene har ikke vært tatt med i årsregnskapene eller vært oppgitt i selskapenes selvangivelser for senere regnskapsår. Riksrevisjonen avdekket at transaksjonene om overføring av erstatningskravene ikke hadde blitt inntektsført ved undersøkelser av flere av Entras eiendomskjøp. Skatt Øst mente at inntekter på 25 millioner kroner var unndratt fra beskatning og at staten hadde lidt et tap på sju millioner kroner, derfor krevd de erstatning mot revisor og styreleder. Staten v/Skattedirektoratet tok ut forliksklage 1. oktober 2010, og stevning til Oslo tingrett 7. oktober 2011, og staten fikk medhold. Dommen ble anket til Borgarting lagmannsrett. Til slutt ble styreleder og revisor dømt til å betale 6 200 000 kroner med tillegg av renter.

I denne saken hadde revisor ikke kjent erstatningskravenes eksistens og avga en positiv revisjonsberetning. Dette kan anses som uaktsomhet fordi han ikke har handlet i tråd med revisorsplikt. Ansvarsgrunnlag foreligger.

Dersom revisor hadde handlet etter god revisjonsskikk, ville feilen i regnskapet oppdages, slik at staten ikke ville lide tapet. Årsakssammenheng foreligger.

Det økonomiske tapet er uomtvistet: 7 millioner kroner (skatt på 25 millioner kroner) med fradrag 800 000 kroner som advokat har innbetalt i henhold til inngått utenrettslig forlik.

Jeg har ikke mer å si om fastsettelse av revisors ansvar fordi det er rimelig. Men jeg tenker på solidaransvar. Styreleder og revisor er solidarisk ansvarlige for statens økonomiske tap etter retten. Dette kunne føre til et uheldig resultat for revisor med hensyn til betalingsevner og ansvarsforsikring. Revisor har pålagt forsikring, men det har styreleder ikke. Delen som forsikringen ikke dekker, betales av revisor i stor grad på grunn av revisjonsselskaps solidaransvar og styreleder har lavere betalingsevner. På en slik måten kan revisor betale for styreleders feil. Hvis revisors ansvar var begrenset eller ledelsen var pålagt å ha forsikring, ville det uheldige resultatet komme ikke kanskje.



#### 4.2.6 TLARV-2006-11940

Saken gjald krav om erstatning fra konkursrammet aksjeselskap overfor styremedlemmer og revisor. Selskapet X AS som ble stiftet den 14.01.99 drev med sjøtransportvirksomhet. Senere gikk selskapet konkurs. X AS' konkursbo innga den 19.01.06 stevning til Larvik tingrett med påstand om at styrets medlemmer samt selskapets revisor, måtte dømmes til å betale konkursboet erstatning med inntil kr 20 000 000. Grunnen var styremedlemmene ikke hadde overholdt sine plikter etter aksjeloven § 3-4 og § 3-5, mens revisoren ikke hadde utført sitt verv i henhold til god revisjonsskikk, jf. revl. § 5-2, 2. ledd, dermed hadde selskapets reelle finansielle stilling ikke kommet til syne i revisjonsberetningene.

Påstandsbeløpet ble under hovedforhandlingen justert ned til kr 8 605 948. De saksøkte tok til motmæle i saken og påsto seg alle frifunnet. Alle partene forklarte seg for retten. Til slutt dømmes styremedlemmene og revisoren som solidarisk ansvarlig til å betale erstatning til konkursboet kr 5 000 000, revisors ansvar ble begrenset til kr 500 000.

Revisors uaktsomme handling gjelder konklusjon om fortsatt drift. Han mente at forutsetningene for fortsatt drift var i samsvar med lov og forskrift, men det var usant. I tillegg dersom revisor hadde overholdt sine plikter ville selskapets styre blitt presset til å inngi oppbud, deretter ville konkursboet lide ikke tap. Det foreligger derfor årsakssammenheng mellom revisors uaktsomhet og konkursboets økonomiske tap. Tapet er det ytterligere underskudd som selskapet pådro seg.

I denne saken skjedde lemping etter revl. § 8-2. Grunnen var styret hadde hovedansvaret for driften av selskapet, og det var rettfærdig at styrets medlemmer ble pålagt et større ansvar enn revisoren. Revisors ansvar var begrenset til 1/10 av det totale erstatningsbeløpet. Ansvar som revisoren bærer i saken settes rimelig fordi hva som var hovedskyld samt ansvarsfordeling mellom styret og revisor var vurdert, synes jeg.

I fire av de seks dommene synes jeg at revisors erstatningssum er fastsatt høyt i forhold til revisors feil, grunnen er skadelidte også bidro til tapene, ledelsen ikke var dømt til å ta erstatningsansvar for sin feil og erstatningsreglene medfører revisor betale for andres skyld. Og i en av de dommene synes jeg at solidaransvar kan resultere i revisor må bli høyt erstatningsansvarlig i forhold til sin feil. Selv

om revisor kan kreve regress fra ledelsen, men kravet kan ofte ikke tilfredsstilles på grunn av ledelsens økonomiske evner - stort beløp og de mangler forsikring. Disse dommene som jeg analyserer kan vise et vanlig fenomen om revisors erstatningsansvar i stor grad. Så i praksis blir revisor ofte erstatningsansvarlig for andres feil, med andre ord, misforhold mellom ansvar og feil som faktisk har voldt økonomisk tap foreligger. Revisors ansvar bør derfor begrenses for å fjerne misforholdet.

## 4.3 Andre lands situasjon om ansvarsbegrensning

I denne delen skal jeg se på andre lands situasjoner om begrensning av revisors erstatningsansvar, herunder land som ikke har begrensningsregler og land som har begrensningsregler. Grunnen til å gjøre dette er at andre lands erfaringer kan i noen grad være en referanse til vurdering om ansvarsbegrensning – nødvendighet og metoder i Norge.

### 4.3.1 Danmark

Revisor er erstatningsansvarlig dersom sin forsettlig eller uaktsomt handling ved utførelse av oppdrag medfører selskapets skade i Danmark. Men erstatningsansvaret kan lempes med hensyn til skyldgraden, skadens størrelse og andre omstendigheter. De danske reglene ligner veldig på de norske.

Det finnes ikke noen begrensningsregler om revisors erstatningsansvar.

Etter EUs rekommandasjon om ansvarsbegrensningen ble vedtatt, har FSR (danske revisorer) oppfordret den danske regjeringen til å følge EU-kommisjonens anbefaling og innføre en grense på revisors erstatningsansvar, for det er en meget viktig og prinsipiell sak for dem, og de føler det er hverken rettfærdig eller rimelig at virksomhets ledelser som har det største ansvar, blir saksøkt for mindre millionbeløp, mens revisor blir saksøkt i milliardklassen (Jepsen 2011).

Men reaksjonen fra Økonomi- og Erhvervsministeriet, Erhvervs- og Selskabsstyrelsen og Revisorkommissionen har vært stillhet. Det er mulig at de har diskutert EUs rekommandasjon på de interne linjer, men de har unngått å iverksette tiltak til implementering av rekommandasjonen (Langsted 2010). Årsaken til at den danske regjeringen ikke har ønsket å implementere EUs rekommandasjon i det danske lovverket kan henvises til revisors rolle som offentlighets tillitsrepresentant og til at det er proporsjonalitet i ansvarsfordelingen i den danske erstatningsloven. Regjeringen ønsker ikke å begrense det erstatningsrettslige ansvaret for et enkelt yrke. Men det er ikke en garanti for rimelighet, selv om proporsjonalitet i ansvarsfordelingen foreligger i den danske erstatningsloven (Speitzer og Jepsen 2013).

I de siste årene er det en uheldig tendens til at flere og flere krever å få erstatning via revisors forsikring fordi revisor har en obligatorisk forsikring, og revisors

ubegrensete erstatningsplikt kan være i stand til å oppfylle deres krav. I mange av de erstatningssaker, har ledelsen i selskapene handlet svikaktig, men revisor blir likevel saksøkt for svært store erstatningskrav, ofte uten en avgjørelse om hvorvidt skadet er forsakert av revisors skyld. Det er urimelig at revisor betaler for andres feil og fungerer som forsikringselskaper for selskapsledelse, mener administrerende direktør i danske revisorer. Dette er en av konsekvensene av manglende begrensning av revisors erstatningsansvar.

En annen konsekvens er få konkurranser i revisjonsbransje. Etter finanskrisen har en rekke svært store erstatningssaker kommet ut, og antall revisjonsselskaper som kan revidere større selskaper, har i løpet av få år redusert fra 40 til 14 (Damgaard og Jepsen 2015).

Så situasjon i Danmark er at de ikke har innført begrensningen av revisors erstatningsansvar ennå, men FSR har vist sitt eget sterke ønske om begrensningen i forbindelse med lovendringer for å unngå de negative konsekvensene av ubegrenset ansvar blir alvorligere.

### 4.3.2 Sverige

I Sverige gir lovbestemmelsene aksjonærer og andre tredjeparter rett til å kreve erstatning mot revisor, og det finnes ikke noen ansvarsbegrensninger der.

På bakgrunn av den svenske største erstatningssaken mot revisor (Prosolvias-saken) hvor revisjonsselskapet PWC i Sverige ble dømt til å erstatte for Prosolvias konkursbos tap på 742,5 millioner sek, og EUs rekommandasjon ble vedtatt, begynte svensk myndighet å tenke på behov for å begrense revisors ansvar.

I 2008 gjennomførte den svenske regjeringen allerede et offentlig utredningsarbeid, noe som førte til den konklusjon at revisors erstatningsansvar skulle begrenses til å være subsidiært og proporsjonal i forhold til styret og daglig leder, og med maksimalbeløp på cirka 100 millioner sek (SOU 2008:79 Revisorers skadeståndsansvar). Forslaget om et subsidiært ansvar innebærer at revisor har mindre risiko for å bli pålagt erstatningsansvar. Det vil si at selskapsledelse blir primært erstatningsansvarlig dersom skadelidtes tap medføres av ledelsens feil. Denne begrensningen gjelder ikke erstatning for tap som er forårsaket av revisors forsettlig handling eller kriminalitet.

Siden utredningen har Sverige besluttet at spørsmål om ansvarsbegrensning må bli en del av gjennomføringen av den nye EU-forordningen (Damgaard og Jepsen 2015).

Den 29. april 2016 var en ny utredning om revisors erstatningsansvar (SOU 2016:34 Revisorns skadeståndsansvar) nylig lagt frem. Utredningen foreslår at et revisjonsklient og revisor skal kunne treffe en avtale som begrenser revisors ansvar overfor klienten. Ansvarsbegrensningen gjelder ikke erstatning for tap som er forårsaket av forsettlig eller grovt uaktsom handling. Videre foreslår utredningen å klargjøre at ansvarsfordeling mellom daglig leder, styret og revisor skal betraktes ved vurderingen om erstatningsansvaret skal lempes. I tillegg foreslår utredningen at revisjonsklient skal opplyse om styret og daglig leder har ansvarsforsikring i foretaksstyringsrapporten.

Utredningen markerer også at risikoen for store erstatningskrav mot revisor i kombinasjon med andre forhold kan ha spilt en avgjørende rolle for konsentrasjonen og konkurransen i revisjonsmarkedet. Det er vurdert om regelendringer kan begrense risikoen for utmåling av erstatninger på samfunnsskadelige nivåer (DnR 2016).

Selv om det finnes ikke noen lovbestemmelser om begrensning av revisors ansvar i Sverige, men utredning av revisors erstatningsansvar er en del av mandatet til lovutvalg, så det skal ha betydning for lovendring i fremtida. Det vil si begrensningen skal kunne gjennomføres i Sverige.

De metodene de tenker å bruke i den siste utretningen er avtale mellom revisor og klient, ansvarsfordeling mellom revisor, styret og daglig leder, og opplysning om ledelses ansvarsforsikring. Ved sammenligning med metodene i 2008, blir maksimalbeløp fjernet, men avtale og ledelses forsikring tas hensyn til. Grunnen til det kan være at de nye metodene passer bedre til nåværende situasjon.

### 4.3.3 Storbritannia

Før ” The Companies Act 2006”, var revisors erstatningsansvar ubegrenset i Storbritannia. Den 6. april 2008 ble ” The Companies Act 2006” innført, dette medfører at det blir mulig å begrense revisors ansvar ved avtale mellom revisor og klient.

Begrensningsreglene ble innført på grunn av:

- De fire store revisjonsselskapene har en dominerende markedsandel, og begrensningen kan bidra til å øke konkurransen.
- Den britiske regjeringen erkjent at revisorer har møtt et økende antall erstatningskrav som overstiger deres økonomiske evner.
- Ansvarsbegrensningen ved avtale er forventet til å medføre en reduksjon av revisjonshonorar (Commission staff working SEC 2008).

Det sentrale poenget i begrensningsreglene er ansvarsbegrensning-avtale. Avtalen utformes for å sikre at revisor ikke blir dømt til å erstatte for et kjempestort tap, men det fungerer bare når retten synes avtalen er "rettferdig og rimelig" (Suri 2008). Det vil si at revisor kan likevel være erstatningsansvarlig for tap som overstiger taket i avtalen, hvis den ansvarsbegrensning-avtalen er urettferdig og urimelig etter rettens oppfatning.

The Financial Reporting Council (FRC), Storbritannias revisjon kontrollorgan , har utstedt en veiledning om bruk av ansvarsbegrensning-avtale. Det er tre begrensningsmetoder som kan brukes i avtalen: (1) en fast grense basert på et spesifikt beløp eller en formel, for eksempel et multiplum av revisors honorar; (2) en proporsjonal del basert på revisors ansvar for tap; eller (3) en kombinasjon av den faste og proporsjonale ordningen (Gass og Kochhar 2008). Avtalen vedtas med flertall stemming på generalforsamlingen, og gjelder kun for et regnskapsår. Dersom det ikke foreligger en ansvarsbegrensning-avtale, er revisors ansvar fremdeles ubegrenset. Med andre ord hvis skadelidte kan vise revisors lovbrudd eller uaktsomhet, kan hele tapet kreves erstattet mot revisor.

I tillegg gjelder de begrensningsreglene kun for selskapet som revisor reviderer, ikke overfor tredjemann. Vanligvis er revisor ansvarlig for det reviderte selskapet, men revisor kan også være ansvarlig overfor tredjemann, for eksempel selskapets långiver, leverandør og kunder. Dette er såkalt ”duty of care” (Gass og Kochhar 2008) som gjør at revisor er erstatningsansvarlig overfor tredjemann dersom sin

mangelfulle handling ved utføring av revisjonsoppdrag volder skadelidtes tap, og ansvaret er ikke begrenset.

Så situasjon i Storbritannia er at revisors erstatningsansvar er delvis begrenset, kun gjelder ansvar for revisjonsklient, men både for ikke børsnoterte selskaper og børsnoterte selskaper. Den begrensingsmetoden som brukes er ganske fleksibel og man har sjanse til å bestemme seg hvor mye ansvar man ønsker revisor å bære, for begrensninger kun skjer ved avtale mellom selskap og revisor, nemlig begge partene ønsker det. Dette er en av de tre måtene som EU kommisjonen anbefaler. Hvorvidt ansvaret blir begrenset er avhengig av rettens avgjørelse om avtalens rettferdighet og rimelighet. Revisors ansvar overfor tredjemann er fortsatt ubegrenset.



#### 4.3.4 Tyskland

Revisors ansvar er basert på de generelle sivile rettsprinsipper i Tyskland. Revisor er erstatningsansvarlig for ulovlig skader som er medført av sin forsettlig eller uaktsomme handlinger.

Siden 1931 har det vært en lovfestet grense for revisorer ansvar, og denne grensen har vært kontinuerlig oppdatert. Nå er revisors erstatningsansvar på grunn av uaktsom med hensyn til pliktbrudd begrenset til 1 million euro for ikke børsnoterte selskaper, og 4 millioner euro for børsnoterte selskaper, jf. The German Commercial Code §323 Section 2. Begrensingsreglene gjelder både for reviderte selskaper og tredjemann.

Denne erstatning privilegium gjelder verken frivillig revisjon eller tilfeller der revisor var uærlig og forsettlig.

I tillegg er det mulig for revisor å begrense sitt ansvar ved kontrakt med klient som i Storbritannia. En slik begrensingsmåte er reguleres av WPO § 54a.

Tyskland har en lang historie av ansvarsbegrensning, og den metoden de bruker er samme som det første som EU kommisjonen anbefaler. Det maksimalbeløpet har fått justert i henhold til utvikling i økonomi og omstendighet, dette er viktig for bruk av et maksimalbeløp som begrensingsmetode.

Hva med effekt av ansvarsbegrensningen? Det finnes at de store revisjonsselskapene har en mindre markedsandel i Tyskland enn mange andre land i EU: blant den verdens G8 økonomien har Tyskland en av de laveste konsentrasjonsgrad i revisjonsmarkedet (Commission staff working SEC 2008). Det vil si at begrensning av revisors erstatningsansvar har bidratt til å forbedre markeds struktur og øke konkurranser i noen grad.

### 4.3.5 Belgia

I Belgia er revisor ansvarlig overfor hver interessent, herunder tredjemann, for tredjemanns beslutning er avhengig av finansinformasjon som revisor har godkjent (Poorter 2008).

Revisors ansvar er ikke ubegrenset. Siden 2006 har de brukt et maksimalbeløp for revisors ansvar: 12 millioner euro for børsnoterte selskaper og 3 millioner euro for ikke børsnoterte selskaper.

Bakgrunn for innføring av ansvarsbegrensningen var økende søksmål tvangssikringsassurandører til å avslutte den kollektive forsikring som ble inngått mellom forsikringselskapene og Professional Institute of Auditors (IBR / IRE) på vegne av sine medlemmer. Den belgiske myndigheten innførte begrensningen for å løse dette problemet med forsikringskapasitet. Samtidig var det også andre årsaker til begrensningen: ubegrenset ansvar ikke var ansett som en nødvendig måte til å styrke revisjonskvalitet; høy konsentrasjon i revisjonsmarkedet og risiko for at et revisjonsselskap forvant har blitt tatt hensyn til; og begrensningen kunne bidra til å øke revisoryrkes tiltrekning.

Etter innføring av begrensningen, har forsikringsdekning økt mye, men ifølge informasjon mottatt fra belgiske Big 4, har forsikringspremie ikke blitt påvirket av begrensningen. Med andre ord, begrensningen har ikke hatt en signifikant effekt for forsikringskapasitet, dette er også grunn til at andre land ikke gjør begrensning på like måte som Belgia for å løse problem med forsikringskapasitet (Commission staff working SEC 2008).

#### 4.3.6 Noen andre land

I tillegg har mange andre land innført lovbestemte beløpsbegrensninger for revisors erstatningsansvar. Det finnes en oversikt over EU-landenes situasjon om ansvarsbegrensning i DnRs høringsbrev for begrensning av revisors erstatningsansvar:

Land med en lovfestet grense

- Østerrike har en grense på 12 millioner euro ved revisjon av børsnoterte selskaper og 2 millioner euro ved revisjon av unoterte selskaper.
- Hellas har en grense på 10 ganger revisorhonorar.
- Slovenia har en grense på 150000 euro.
- Bulgaria har en grense på 3 ganger revisorhonorar.
- Slovakia har en grense på 20% av revisorhonorar for Public Interested Entities og 10% av revisorhonorar for andre selskaper.
- Latvia har en grense på 2% av brutto eiendeler opptil 10 millioner euro.

Land med en grense i lovforslag

- Kypros begrenser ansvaret med proporsjonalitet og på 3 ganger revisorhonorar.
- Polen har en grense på 20 ganger revisorhonorar opptil 12 millioner euro for børsnoterte selskaper og på 10 ganger revisorhonorar opptil 3 millioner euro for unoterte selskaper.
- Estland begrenser ansvaret basert på størrelse av revisorhonorar.
- Romania har en grense som fastsettes av Oversight Board.

Dessuten har ansvarsbegrensning blir vurdert i Finland, Irland og Spania.

Erfaringene fra disse landene som har innført begrensninger viser at kvaliteten på revisjonen ikke lider under slik ansvarsbegrensning (Hanstad 2008), og erstatningsreglene fungerer fremdeles bra. Norge bør derfor ikke bli redd for at begrensningen skal svekke revisjonskvalitet, og bør se på de positive effektene av innføring av begrensningen. Man kan stole på at ansvarsbegrensningen skal fungere effektivt i Norge.

## 4.4 Argumenter for og mot ansvarsbegrensningen

I denne delen skal argumenter for og mot ansvarsbegrensningen beskrives for å se på oppmuntring og utfordring til begrensningen, også følgelig fordeler og ulemper til begrensningen.

### 4.4.1 Argumenter for ansvarsbegrensningen

En hovedargument for ansvarsbegrensningen har sammenheng med konkurransesituasjon i revisjonsmarked. Og konkurransesituasjonen i markedet er hovedårsaken til at EU kommisjonen ønsker å begrense revisors ansvar (Frogner 2008). Revisjonsmarked både i Norge og EU konsentrerer høyt og de store revisjonsselskapene har en dominerende markedsandel som overnevnt. Høyt konsentrasjon kan bli en trussel mot markedsstabilitet. I 2006 inviterte EU Parlamentet og Rådet EU kommisjonen, under revisjonsdirektiv (direktiv 2006/43/EF), til å analysere de økonomiske konsekvensene av dagens EU-regler om revisors ansvar og forsikringsvilkårene i medlemsstatene. London Economics som konsulentselskapet i oppdraget tok en undersøkelse og publiserte rapporten «Study on the Economic Impact of Auditors' Liability Regimes». I følge rapporten er revisjonsselskapene som ligger i midt av markedet usannsynlig å bli et hovedsubstitutt for en av Big 4 hvis en av Big 4 skulle forsvinne. Det er stor mulighet at de skal få noen nye oppdrag hos store klienter fra kundebase av det mislykkede selskapet. Men mesteparten av de store revisjonsklientene fortsatt å ha de Big 3 som revisjonsselskaper. Med andre ord, store aktører blir færre og konkurranse blir mindre. Dersom alle de store revisjonsselskapene går konkurs på grunn av eventuelt store erstatningskrav, kan markedet kollapse. På denne måten er markedet ustabil med manglende konkurranse. Ustabilitet skal påvirke tillit til revisor og revisjonsbransje i en negativ retning (Gimsing og Jepsen 2010 ). Dessuten kan det også være en virkning på kapitalmarkeder, særlig i overgangsfasen, for investorer må vente lenger for revisjonsberetning og de kjenner mindre til den nye revisor (London Economics 2006). Rapporten konkluderer at ansvarsbegrensningen skal redusere risiko for potensielle katastrofale erstatningskrav som er årsak til kollaps av en av de store revisjons nettverkene, følgelig bidra til å forsterke revisjonsmarkeds stabilitet og tillit til revisor og bransjen.

En annen argument for ansvarsbegrensningen gjelder rettferdighet forsakert av prinsippet om solidaransvar. Dette betyr at selv om det er flere skyldige parter i en uaktsom sak, kan en av disse partene saksøkes individuelt for erstatning for hele skadet. For eksempel hvis en direktør er sviskefull ved finansiell rapportering, og selskapets ledelse ikke klarer å oppdage dette på grunn av dårlige kontroll og revisors mangelfull revisjon, skal det være rimelig å si alle tre partene har feil. Men erstatning for hele aksjonærens tap kan kreve mot bare en av de tre partene. Mange som er individuelt involvert i erstatning er usannsynlig å ha nok midler til å oppfylle kravet. Revisjonsselskaper som kan ha tilstrekkelige ressurser og forsikringsdekning, er ofte den eneste saksøkt for økonomisk erstatning (Finley 2015). Revisor risikerer å bli sittende med ledelsens regning selv om revisjonshonoraret er relativt ubetydelig. Begrensning av revisors erstatningsansvar kan la rettferdighet om erstatning bli et håp.

I tillegg til rettferdighet, blir begrensningseffekt – å unngå kreditorer og ledelsen ikke vise aktsomhet fordi det ofte er revisor som betale for deres feil, også tatt hensyn til. Fortsatt at revisors ansvar begrenses, tar styret og kreditorer sannsynlig en strengere kontroll og en mer fullstendig vurdering før beslutning, dermed blir feil og mislighet avdekket tidligere, slik at økonomisk tap reduseres i noen grad, eventuelt forsvinner.

Dessuten er det argument for ansvarsbegrensningen i forbindelse med revisjonshonorar. Høy risiko for søksmål har ført til stadig høyere premier for revisors ansvarsforsikring (Frogner 2008). Når revisor får høy omkostning ved utføring av oppdrag, er det naturlig at omkostningen overføres til klient. Så revisjonsklient kan oppleve økt kostnad for revisjon. Og den økningen går til kapitalmarkedet til slutt. Innføring av ansvarsbegrensningen kan bidra til å hindre økning i ansvarsforsikrings premier, dermed får klient revisjonsservice på en rimelig pris.

Det er også en argument begrunnet av misforhold mellom revisjonshonorar og størrelse på erstatningskrav. Revisjonshonorar er for lav i forhold til erstatningsbeløp. Det kan vi si at det ikke lønner seg å utføre oppdrag. Det høye risiko for erstatning kan være en negativ faktor ved vurdering av revisjonsoppdrag.

#### 4.4.2 Argumenter mot ansvarsbegrensningen

En argument mot ansvarsbegrensningen er begrensningen kan føre til svekket revisjonskvalitet. Ubegrenset revisors ansvar skal sikre kontroll av kvaliteten. Det er regler om erstatningsansvar som gjør at manglende kvalitet i oppdragsutførelsen vil kunne få økonomisk betydning for revisor (Kredittilsynet 2008). Hvis ansvar blir begrenset, foreligger det risiko for revisor utfører oppdrag uaktsomt fordi han/hun kan bære erstatningsansvar. Da revisor mister sin rolle som tillitperson for samfunnet og verdi av revisjon minsker.

En annen argument mot ansvarsbegrensningen begrunnes at skadelidtes økonomiske tap vil ikke bli erstattet fullt ut. Hvis tapet er høyere enn den grensen for revisors ansvar, er hvem som dekker resten av tapet et spørsmål? Enten andre medskyldige parter saksøkes eller skadelidte betaler selv. Stor risiko for tredjemanns tap ikke får full dekning eksisterer under ansvarsbegrensningen. Det er også en grunn til å nekte ansvarsbegrensningen: økt revisors ansvar er delvis et selvskapt problem. Vekst i revisjonsselskaper og merkevarebygging over hele verden har betydelig økt potensiell skade på hele nettverket, i tilfelle en av de lokale revisjonsselskapene har feil. Dette resulterer at revisjonsselskaper selv vil betale mer for sin feil for å unngå merkenavnet ikke å bli skadet i et bredere område. Trender i ansvarskrav bør ikke vurderes med absolutte tall, men i forhold til økt omsetning og overskudd i revisjonsselskaper. Til og med er krav på grunn av revisors feil oppfylt for lett ved inngåelse av forlik. En konsekvens av dette er svært få rettspraksiser avklarer grensen for revisors erstatningsansvar. Hvorvidt forlik er initiert av revisjonsselskaps vilje til å begrense skade til merkenavnet eller av forsikringsselskaps risikovurdering er et ubesvart spørsmål (Bolkestein 2003).

Selv om både argumenter for og mot foreligger, har begrensningen likevel viktigere positive virkninger enn negative virkninger, og de negative kan løses med mulige effektive begrensingsmetoder og regler. Så ansvarsbegrensningen i rimelig grad og med passende metoder er gunstig for revisjonsmarked og revisjonsbransje.

## 4.5 Begrensningsmetoder

Formål med ansvarsbegrensning er å la revisor ha et rimeligere erstatningsansvar i forhold til ledelses- og tredjemanns ansvar, og eventuelt revisorhonorar, slik at konkurranseforhold i revisjonsbransje kan bli forbedret og rettferdighet for revisoryrket økes. Så ledelses ansvar og forhold mellom erstatning og revisorhonorar må tas hensyn til ved valg av begrensningsmetoder.

Men før vi velger metoder bør vi også vurdere om begrensningen kun gjelder revisjon i børsnoterte selskaper eller alle selskaper. Rekommandasjonen fokuserer bare på revisjon i børsnoterte selskaper, grunnen kan være skadepotensialet i store selskaper er størst med hensyn til størrelse på regnskapsposter. Men høye erstatningskrav kan likevel forekomme i unoterte selskaper (Hanstad 2008). De fleste børsnoterte selskaper revideres av de fire store revisjonsselskapene, mens små og mellomstore revisjonsselskaper reviderer vanligvis unoterte selskaper. De små og mellomstore har mindre ressurser og egenkapital enn de fire store, og en stor erstatningssak kan bli et ”drepande slag” for dem, med tanke på dette trenger de mer beskyttelse for å forsterke konkurranseevner, dermed kan konkurranseforhold i bransjen få forbedret. Så begrensningen bør gjelde alle revisjoner uavhengig av revisjonsklient.

Begrensningens betydning for revisjonskvalitet må også vurderes.

Erstatningsansvar bidrar til høy revisjonskvalitet med preventiv funksjon, begrensningen skal ikke fjerne dette bidraget. Så hvor mye og hvor sterk begrensningen skal være før effekten på revisjonskvaliteten blir svekket, er det spørsmål som bør legges vekt på (Kredittilsynet 2008).

Ifølge EUs rekommandasjon og landene som har innført ansvarsbegrensningen, er det følgende metoder:

- Fastsettelse av et beløpsmessig tak
- Fastsettelse av en grense basert på andre variable, herunder revisorhonorar og revisjonsklientens størrelse
- Proporsjonalt erstatningsansvar
- Avtale om begrensning av revisors erstatningsansvar mellom revisor/revisjonsselskap og klient

Vi kan ikke enkelt si hvilken metode er bedre fordi hver metode har sine egne fordeler og ulemper som kan påvirker begrensningseffekt.

Fordelen med et beløpsmessig tak er retts teknisk enkelt. Den gir stor forutsigbarhet og gjør det lettere å tegne forsikring. Men det er vanskelig å bestemme beløpet på en måte som gir en riktig avveining mellom hensynet til skadelidte, revisjonsbransjen og hensynet til å beholde erstatningsansvaret som en preventiv effekt på revisjonskvaliteten (Kredittilsynet 2008).

Fordelen med en grense basert på andre variable er begrensingsregelen justeres automatisk når det er behov for å endre senere på grunn av knytning til en indeks (Kredittilsynet 2008). Problemet med grense basert på revisorhonorar er det kan føre til brudd på reglene om revisorhonorar. I henhold til revl. § 4-6(2) kan honorar ikke være helt eller delvis bestemt eller påvirket av levering av andre tjenester enn revisjon, og revisor skal ikke sette seg i en situasjon hvor samlet inntekt fra andre tjenester over tid er betydelig i forhold til revisjonshonoraret, jf. forskrifter til revisorloven § 4-4(2). Men denne formen for begrensning kan bidra til honorar-dumping ved at det vil være hensiktsmessig for et revisjonsselskap å avtale lavt honorar for revisjonen og heller øke honoraret for andre tjenester som utføres for revisjonsklienten for dermed å minimalisere ansvaret (Birkeland 2008). Derfor foreligger det risiko for lovbrudd. Ulempen med revisjonsklients størrelse som indeks er at det kan reise seg kompliserte verdsettelsesspørsmål som gjør det lite praktisk å anvende (Kredittilsynet 2008).

Et proporsjonal erstatningsansvar betyr fordeling av erstatning med utgangspunkt i bidrag til skaden. Det kan synes mer rettferdig da revisor vil kunne gjøres ansvarlig for den faktiske skaden som skyldes revisors feil. Ulempen er det kan være utfordringer for domstoler i Norge. Prinsippet i norsk rett er alle skadevoldere er fullt ut ansvarlig for det tapet de har voldt. Ved proporsjonal erstatningsansvar må domstolene alltid vurdere om også andre enn revisor kan tenkes å være ansvarlig og foreta en ansvarsfordeling mellom skadevolderne (Kredittilsynet 2008).

Med avtale om begrensning av revisors erstatningsansvar mellom revisor/revisjonsselskap og klient kan revisjonsklient og revisor bestemme seg hvor mye erstatningsansvar de vil revisor ta. Problemet er tredjemann som kan bli potensielle skadelidte ikke er parter i avtalen. Dette fører til ubegrenset ansvar gjelder fremdeles mellom revisor og tredjemann. I tillegg er det vanskeligere å påberope seg en avtale som fritar fra ansvar som skyldes forsett eller grov uaktsomhet enn simpel uaktsomhet (Kredittilsynet 2008).



Siden hver enkel metode ikke er perfekt, kan man tenke å ha en kombinasjon av dem.

I tillegg til de ovennevnte metodene, kan en annet tiltak være innføring av en obligatorisk ansvarsforsikring for daglig leder og styremedlemmer (Strøm 2006), slik at forsikringen kan dekke større erstatningsbeløp når ledelse er ansvarlig, og situasjon hvor revisor betale for deres feil fordi bare revisor er pålagt å ha forsikring, skal ikke inntreffer.

Uansett hvilke metode velges, er rettferdighet, konkurranse i bransjen og revisjonskvalitet viktige poenger vi må tenke på, og de valgte metodene bør passer bra for Norge.

## 5. Konklusjon

I Norge er revisor erstatningsansvarlig for tap som er forsettlig og uaktsom handling ved utføring av revisjonsoppdrag, og ansvaret kan lempes under hensyn til skadens størrelse, den ansvarliges økonomiske bæreevne, forsikringer og skyldforhold. Men i praksis kan lemping sjelden skje på grunn av revisors strenge profesjonsansvar og pålagt forsikring. Det finnes ikke noen begrensninger for ansvaret.

Revisjonsmarkedet har høyt konsentrasjon på store revisjonsselskaper. De store selskapene har en markedsandel på mye over 50%, og det er en økende utvikling. Men både markedsandel og antall av de mellomstore og små synker i de siste årene. Konkurranser i markedet blir mindre og mindre. Begrensningen av revisors ansvar kan bidra til å øke konkurranser.

Ved analyse av de seks norske erstatningssakene mot revisor, finner jeg at revisors erstatningssummene er for høye med hensyn til skadelidtes medvirkning, ledelses ansvar og forhold mellom summene og revisors skyld. For å ha en rimelig ansvarsfordeling og rettferdighet, bør begrensningen innføres.

EU-kommisjonen utarbeidet en rekommandasjon om begrensning av revisors erstatning for EU-medlemsland i 2008. Og mange land har innført begrensningen frem til nå. Det finnes ikke at begrensningen har ført til svekket revisjonskvalitet i disse landene. Norge kan øke tillit til begrensningen med disse landenes erfaringer som referanse.

Både argumenter for og mot ansvarsbegrensningen eksisterer med sin egne begrunnelser. De kan anses som positive og negative påvirkninger av begrensningen. Positive påvirkninger er begrensningen kan bidra til å øke konkurranser i revisjonsmarkedet, å øke rettferdighet for revisor ved fordeling av ansvar til ledelse, å oppdage feil tidligere ved kreditors og ledelses aktsommere handling før beslutning, å redusere revisjonshonorar på grunn av en lavere forsikringspremie og å minske risiko for erstatning med hensyn til reduksjon i misforhold mellom revisjonshonorar og erstatningskrav. Mens negative påvirkninger er det foreligger muligheter for at revisjonskvalitet svekkes og skadelidtes tap ikke blir dekket fullt ut. Selv om ulemper foreligger, løsninger kan likevel finnes. Begrensningen har viktigere positive påvirkninger enn negative påvirkninger.

Konklusjon av oppgaven er revisors erstatningsansvar bør begrenses i Norge for å forbedre konkurranseforhold i markedet og rekruttering i bransjen, også for å øke rettferdighet. Begrensningen skal gjennomføres på et rimelig grad som ikke svekker revisjonskvalitet, og på et måte som passer for den norske praksisen. Etter gjennomføring av begrensningen bør resten av skadelidtes tap dekkes av leder eller andre skadevolder, slik at tapet får dekkes fullt ut.

## 6. Referanselitteratur

### Bøker:

- Hjelmeng, Erling. 2007c. *Revisors erstatningsansvar: en analyse av ansvarsnormen*. Bergen: Fagbokforl.
- Gulden, Bror Petter. 2015. *Den eksterne revisor*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Ghuri, Pervez N. og Kjell Grønhaug. 2010. *Research methods in business studies*. Harlow: Financial Times Prentice Hall.
- Engstrøm, Bjørn. 2008. *Erstatningsrett-en innføring*. Oslo: BI Forsikring.
- Birkeland, Kari. 2015. *Ekstern revisors handleplikter- i et revisjonsrettslig og erstatningsrettslig perspektiv*. Tromsø: Norges arktiske universitet.

### Tidsskriftartikler:

- Stenersen, Dag Harlem og Line Næshagen. 2008. ”Revisors ansvar kan bli begrenset”. *Revisjon og regnskap* 2008(8). Hentet 06. nov. 2015.  
<http://www.revregn.no/i/2008/8/revisjon-08-08-18>
- Strøm, Henning. 2006. ”Revisors erstatningsansvar”. *Revisjon og regnskap* 2006(3). Hentet 06. nov. 2015. <http://www.revregn.no/i/2006/3/revisjon-03-06-2>
- Frogner, Arne. 2008. ”Erstatningsansvar også for andres feil?”. *Revisjon og regnskap* 2008(6). Hentet 06. nov. 2015.  
<http://www.revregn.no/i/2008/6/revisjon-06-08-2>
- Granvang, Terje. 2012. ”Revisoransvar”. *Revisjon og regnskap* 2012(5). Hentet 06. nov. 2015. <http://www.revregn.no/i/2012/5/rr05-2012-1797>
- Birkeland, Kari. 2008. ”Rekommandasjon om begrenning av revisors sivilrettslige ansvar”. *Nordisk tidsskrift for selskabsret* 2: 93-99.
- Gimsing, Kurt og Charlotte Jepsen. 2010. ”Tiden er inde til at begrænse revisors erstatningsansvar”. *Revisjon og regnskabsvæsen* 79 (6): 4
- Birkeland, Kari. 2007. ”Erstatningsansvar for revisorer”. *Tidsskrift for erstatningsrett* 1-2:3-32

### Websider

- Regjeringen. 2009. ”Revisors erstatningsansvar”. Hentet 06. nov. 2015.  
<https://www.regjeringen.no/no/sub/eos-notatbasen/notatene/2009/jan/revisors-erstatningsansvar/id2431112/>

Europalov. 2009. ”Begrensning av lovpliktige revisorer og revisjonsfirmaers sivilrettslige ansvar”. Hentet 06. nov. 2015.

<http://europalov.no/rettsakt/begrensning-av-lovpliktige-revisorers-og-revisjonsfirmaers-sivilrettslige-ansvar/id-1299>

Revisorforeningen. 2008. ”EU anbefaler begrensning av revisors erstatningsansvar”. Hentet 06. nov. 2015.

<https://www.revisorforeningen.no/fag/nyheter/eu-anbefaler-begrensning-av-revisors-erstatningsansvar/>

Kredittilsynet. 2008. ”Høring - Implementering av EU-kommisjonens rekommandasjon 5. juni 2008 om begrensning av revisorerers erstatningsansvar”. Hentet 06. nov. 2015.

<https://www.regjeringen.no/no/dokument/dep/fin/hoeringer/hoeringsdok/2008/hoering---implementering-av-eu-kommisjone/horingsuttalelser/horingsuttalelser-med-merknader/kredittilsynet/id555052/>

Regeringskansliet. 2008. ”Revisorers skadestandsansvar”. Hentet 04. apr. 2015.

<http://www.regeringen.se/rattsdokument/statens-offentliga-utredningar/2008/09/sou-200879/>

Damgaard, Jens Otto og Charlotte Jepsen. 2015. ”Nr. 3 Mere proportionalitet i revisors erstatningsansvar”. Hentet 05. apr. 2016.

[http://www.fsr.dk/Nyheder%20og%20presse/Vi%20mener/Ledere%20i%20Revision%20\\_%20Regnskabsvaesen/2015/Nr-3-Mere-proportionalitet-i-revisors-erstatningsansvar](http://www.fsr.dk/Nyheder%20og%20presse/Vi%20mener/Ledere%20i%20Revision%20_%20Regnskabsvaesen/2015/Nr-3-Mere-proportionalitet-i-revisors-erstatningsansvar)

Langsted Lars Bo. 2010. ”Mindre ansvar til revisorer”. Hentet 04. apr. 2016.

[http://www.langsted.dk/artikler/JP\\_28.05.2010.pdf](http://www.langsted.dk/artikler/JP_28.05.2010.pdf)

Danske revisorer. 2011. ”Fokus på at begrænse revisors erstatningsansvar”. Hentet 08. apr. 2016.

Hentet 08. apr. 2016.

<http://www.fsr.dk/Nyheder%20og%20presse/Nyheder/Nyheder%202011/Fokus-paa-at-begraense-revisors-erstatningsansvar>

Peterhorn. 2013. ”Revisoransvar: PWC betaler erstatning på 742,5 mio. SEK”. Hentet 05. apr. 2016.

Hentet 05. apr. 2016.

[http://www.peterhorn.dk/executivemagazine/Stoppress/130924\\_PWC\\_betaler\\_%200kaempeerstatning.asp](http://www.peterhorn.dk/executivemagazine/Stoppress/130924_PWC_betaler_%200kaempeerstatning.asp)

Den norske revisorforeningen. 2009. ”Høring - EU-kommisjonens rekommandasjon om begrensning av revisorerers erstatningsansvar”. Hentet 10. apr. 2016.

[https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/fin/fma/horingssvar/2008\\_12\\_17\\_implementering\\_eukommisjonens-rekommandasjon/dnr\\_siste.pdf](https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/fin/fma/horingssvar/2008_12_17_implementering_eukommisjonens-rekommandasjon/dnr_siste.pdf)

Icaew. 2008. "Auditor liability". Hentet 10. apr. 2016.

<http://www.icaew.com/en/technical/audit-and-assurance/working-in-the-regulated-area-of-audit/audit-liability>

Locke Lord LLP. 2008. "UK gives auditor liability limitation agreements a green light but US is unlikely to do the same". Hentet 08. apr. 2016.

<http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=d4181eed-c3b5-4afb-ab05-88162c1965d8>

Suri, Nina Alag. 2008. "Limiting auditor liability". Hentet 10. apr. 2016.

<http://www.worldfinance.com/strategy/consultancy/limiting-auditor-liability>

Den norske revisorforeningen. 2015. "God samlet vekst i revisjonsbransjen". Hentet 15. apr. 2016.

<https://www.revisorforeningen.no/kundesider/min-side/medlemsinformasjon/god-vekst-i-revisjonsbransjen/>

Finanstilsynet. 2009. "Revisors rolle og oppgaver, og tilsynet med at dette blir tilfredsstillende ivaretatt". Hentet 15. apr. 2016.

<http://www.finanstilsynet.no/no/Revisjon/Informasjon/Artikler-og-foredrag/Revisors-rolle-og-oppgaver-og-tilsynet-med-at-dette-blir-tilfredsstillende-ivaretatt/>

Wirtschaftsprüferkammer. 2016. "Profession WP/vBP". Hentet 20. apr. 2016.

<http://www.wpk.de/eng/public/profession-wpvbp/>

Bolkestein, Frits. 2003. "Auditor liability: an EU perspective". Hentet 18. apr. 2016.

[http://europa.eu/rapid/press-release\\_SPEECH-03-151\\_en.htm?locale=en](http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-03-151_en.htm?locale=en)

London Economics. 2006. "Study on the Economic Impact of Auditors' Liability Regimes". Hentet 20. apr. 2016.

[http://ec.europa.eu/internal\\_market/auditing/docs/liability/auditors-final-report\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/internal_market/auditing/docs/liability/auditors-final-report_en.pdf)

Acca. 2015. "Auditor liability: 'fair and reasonable' punishment?". Hentet 20. apr. 2016.

<http://www.accaglobal.com/za/en/student/exam-support-resources/professional-exams-study-resources/p7/technical-articles/auditor-liability.html>

Den norske revisorforeningen. 2016. "Svensk utredning foreslår vern mot erstatningskrav". Hentet 14. jun. 2016.

<https://www.revisorforeningen.no/fag/nyheter/svensk-utredning-foreslar-vern-mot-hoye-erstatningskrav/>

Commission of the European Communities. 2008. ” COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT”. Hentet 20. jun. 2016.

[http://ec.europa.eu/internal\\_market/auditing/docs/liability/impact\\_assessment\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/internal_market/auditing/docs/liability/impact_assessment_en.pdf)

Regeringskansliet. 2016. ” Bättre regler för revisorns skadeståndsansvar”. Hentet 20. jun. 2016.

<http://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2016/04/battre-regler-for-revisorns-skadestandsansvar/>

### **Lov**

Revisorloven (revl.) - Lov om revisjon og revisorer 15. januar 1999 nr. 2

Skadeserstatningsloven - Lov om skadeserstatning 13.06.1969 nr. 26

Aksjeloven - Lov om aksjeselskaper 13.06.1997 nr. 44

### **Rettspraksis:**

LE-2014-200373

LB-2006-87376 - RG-2008-705

TOSLO-2001-12077 - RG-2003-425

LA-2014-176569

LB-2013-191777 - UTV-2015-1706

TLARV-2006-11940

### **Handouts fra forelesninger**

Birkeland, Kari. 2015. Etikk-kurs for master i regnskap og revisjon. BI Oslo.

### **Masteroppgaver**

Møller, Julie Agerbo og Janni Sunesen. 2014. ”Indførelse af en begrænsning af revisors erstatningsansvar Effekten på revisionskvaliteten”. Aarhus Universitet.

Augustsson, Katrine Kavli. 2012. ” Revisors erstatningsansvar : en analyse om hvorvidt det bør begrenses”. BI Oslo.

Steinsvik, Annicken Haugen. 2010. ”Begrænsning av revisors erstatningsansvar”. BI Oslo.

Bhatnagar, Divya. 2010. ”Begrænsning av revisors erstatningsansvar”. BI Oslo.

# 7. Vedlegg - EUs rekommendasjon om begrensning av revisors erstatningsansvar

21.6.2008

EN

Official Journal of the European Union

L 162/39

## COMMISSION RECOMMENDATION

of 5 June 2008

### concerning the limitation of the civil liability of statutory auditors and audit firms

(notified under document number C(2008) 2274)

(Text with EEA relevance)

(2008/473/EC)

THE COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES,

Having regard to the Treaty establishing the European Community, and in particular Article 211, second indent, thereof,

Whereas:

(1) Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the Council of 17 May 2006 on statutory audits of annual accounts and consolidated accounts, amending Council Directives 78/660/EEC and 83/349/EEC and repealing Council Directive 84/253/EEC<sup>(1)</sup> establishes a minimum harmonisation of statutory audit requirements. Pursuant to Article 31 of that Directive, the Commission is to report on the impact of the national liability rules for the carrying out of statutory audits on European capital markets and on the insurance conditions for statutory auditors and audit firms and to make recommendations if it considers it appropriate.

(2) Smooth functioning of capital markets requires sustainable audit capacity and a competitive market for audit services in which there is a sufficient choice of audit firms capable of conducting and willing to conduct statutory audits of companies the securities of which are admitted to trading on a regulated market of a Member State. However, increasing volatility in market capitalisation of companies has led to much higher liability risks, whilst access to insurance coverage against the risks associated with such audits has become increasingly limited.

(3) Since unlimited joint and several liability may deter audit firms and networks from entering the international audit market for listed companies in the Community, there is little prospect of new audit networks emerging which are in a position to conduct statutory audits of such companies.

(4) As a consequence, the liability of auditors and audit firms, including group auditors, carrying out statutory

audits of listed companies should be limited. However, any limitation on liability is not justified in cases of intentional breach of professional duties on the part of an auditor and should not apply in such cases. Nor should such a limitation prejudice the right of any injured party to be fairly compensated.

(5) In view of the considerable variations between civil liability systems in the Member States, it is appropriate at this stage that each Member State be able to choose the method of limitation which it considers to be the most suitable for its civil liability system.

(6) Member States should accordingly be able to determine under national law a cap in respect of auditors' liability. Alternatively Member States should be able to establish under national law a system of proportionate liability according to which statutory auditors and audit firms are liable only to the extent of their contribution to the damage caused, without being jointly and severally liable with other parties. In the Member States where any claims against statutory auditors might be brought only by the audited company and not by individual shareholders or any other third parties, Member State should also be able to allow the company, its shareholders and the auditor to determine the limitation of the auditor's liability, subject to appropriate safeguards for investors in the company audited,

HEREBY RECOMMENDS:

#### Subject matter

1. This Recommendation concerns the civil liability of auditors and audit firms carrying out a statutory audit of the consolidated or annual accounts of a company which is registered in a Member State and the securities of which are admitted to trading on a regulated market in a Member State.

#### Limitation of liability

2. The civil liability of statutory auditors and of audit firms arising from a breach of their professional duties should be limited except in cases of intentional breach of duties by the statutory auditor or the audit firm.

<sup>(1)</sup> OJ L 157, 9.6.2006, p. 87. Directive as amended by Directive 2008/30/EC (OJ L 81, 20.3.2008, p. 53).



3. The limitation of liability should apply against the company audited and any third party entitled under national law to bring a claim for compensation.

4. Any limitation of civil liability should not prevent injured parties from being fairly compensated.

#### Methods for limiting liability

5. Member States should take measures to limit liability. For that purpose, it is recommended that any one or more of the following methods in particular be used:

(a) establishment of a maximum financial amount or of a formula allowing for the calculation of such an amount;

(b) establishment of a set of principles by virtue of which a statutory auditor or an audit firm is not liable beyond its actual contribution to the loss suffered by a claimant and is accordingly not jointly and severally liable with other wrongdoers;

(c) provision allowing any company to be audited and the statutory auditor or audit firm to determine a limitation of liability in an agreement.

6. Where liability is limited by agreement as referred to in point 5(c), Member States should ensure that all the following conditions are met:

(a) the agreement is subject to judicial review;

(b) with regard to the company to be audited, the limitation is decided collectively by the members of the administrative, management and supervisory bodies referred to in Article 50b of Council Directive 78/660/EEC <sup>(1)</sup>, or, in the case of a group audit, in Article 36a of Council Directive 83/349/EEC <sup>(2)</sup>, and such a decision is approved by the shareholders of the company to be audited;

(c) the limitation and any modification thereof are published in the notes to the accounts of the audited company.

7. Before adopting measures implementing any of the methods referred to in point 5(a), (b) or (c), or any other method limiting liability which complies with points 2, 3 and 4, a Member State should take into account the impact on financial markets and investors and on conditions for access to the market of statutory audit for listed companies, as well as the impact on audit quality, insurability of risks and the companies to be audited.

#### Follow-up

8. Member States are invited to inform the Commission of actions taken in light of this Recommendation by 5 June 2010.

#### Addressees

9. This Recommendation is addressed to the Member States

Done at Brussels, 5 June 2008.

*For the Commission*  
Charlie McCREEVY  
*Member of the Commission*

<sup>(1)</sup> OJ L 222, 14.8.1978, p. 11. Directive as last amended by Directive 2006/46/EC of the European Parliament and of the Council (OJ L 224, 16.8.2006, p. 1).

<sup>(2)</sup> OJ L 193, 18.7.1983, p. 1. Directive as last amended by Directive 2006/99/EC (OJ L 363, 20.12.2006, p. 137).